

VÁROSLIGETI ÉPÍTÉSI SZABÁLYZAT

Budapest XIV. kerület Hungária körút - Kacsóh Pongrác út - Hermina út -
Ajtósi Dürer sor - Dózsa György út, valamint a Magyar Államvasutak Zrt.
29737 és 29834/3 helyrajzi számú vasúti terület által határolt terület

ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSTANULMÁNY

Budapest, 2014. május hó

TARTALOMJEGYZÉK

5.	ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSTANULMÁNY	1
5.1.	MŰEMLEKI FEJEZET	1
5.1.1.	Bevezetés	1
5.1.2.	A műemlékek részletes ismertetése	5
5.1.3.	Változtatási szándékok	37
5.1.4.	Hatáselemzés	37
5.2.	RÉGÉSZETI FEJEZET	39
5.2.1.	Vizsgálat.....	39
5.2.2.	Változtatási szándékok	42
5.2.3.	Hatáselemzés	42
5.2.4.	Összefoglaló.....	43
5.2.5.	Nyilatkozat.....	43

5. ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSTANULMÁNY

5.1. MŰEMLÉKI FEJEZET

5.1.1. Bevezetés

A Városliget történetében – melyet a tatárjárástól (a XIII. sz.-tól) ismerhetünk – jellemző volt az időben és mélységben változó rendezési akarat.

Állandó volt azonban a több évszázad alatt, hogy a „liget” területét zöldfelületként kell megőrizni, annak ellenére, hogy pest folyamatosan terjeszkedett és már „körbenőtte” az egykor városszéli legelőt-erdőt. Az egyéni gazdasági érdek azonban mindig jelen volt, kisebb-nagyobb területet akarva kiszakítani, hogy kihasználja a liget adta környezet előnyeit.

Rövid története

A mai Városliget területén zajló eseményről, a helyszín említésével először Rogerius mester, érsek

(1204 -1268) számolt be az 1243-ban írt „Siralmas Ének” című krónikájában. Szemtanúként ír a tatárjárás borzalmairól, a tragikus kimenetelű csatákról.

„Miután pedig Batu, a nagyobbik úr, a kaput birtokába vette, elkezdte a városok felégetését, és kardja nem kímélt sem nemet, sem életkor, és amennyire csak tudott sietett a király ellen. És amikor az Úr kinszenvedését megelőzte vasárnap előtti pénteken Pesthez egy félnapi járóföldre érkezett, egyeseket azonnal a városhoz küldött, hogy égessenek, gyilkoljanak, ahogy velük született gonoszságuktól telik. A következő nap másokat küldött ki, vagy ugyanazokat, és hasonló vagy még gonoszabb dolgokat hajtottak végre. De a király nem engedte meg, hogy némelyek kimenjenek ellenük, és megütközzenek velük... Ugolin kalocsai érsek nagyon nehezen viselte el, hogy ezek néhányan, mint valami rablók annyi derék embert megszegyenítenék... Ezért a király parancsa ellenére egynémely emberével kiment, és meg akart velük ütközni,... amikor amazok egy mocsaras helyre találtak, nagyon gyorsan átkeltek a mocsáron. Az érsek nem vette észre ezt, és mivel már igen közel voltak hozzájuk, beleszánguldott a mocsárba. Mivel őt és embereit a fegyverek súlya lenyomta, sem átmenni, sem visszamenni nem tudtak. De amazok nagyon gyorsan visszatérve hozzájuk, körülvették a mocsarat, és nyilaikat záporként rájuk löve azon a helyen mindnyájukat megölték.”

(Az írásban említett mocsár a Városligeti tó helyén volt.)

IV. Béla (1206-1270) a tatárok pusztítása után a Nyúl szigeti domonkos rendi kolostornak adományozta a becsi határt (a Becsi családi birtokot, akik a tatárjárás alatt kihaltak), melynek része volt a vadban, fában gazdag Örkördülő is, a mai Városliget területe.

Halála után évszázadokon keresztül vita és per tárgya a terület az apácák és a folyamatosan terjeszkedő pestiek között. Pusztulásához azonban nem ez, hanem az 1298-tól évenként a Rákosra összehívott (1298-1540-ig) Országgyűlés résztvevőinek a liget területén történő „táborozása” vezetett. Segítették a tönkremenetelt a gyors ütemben növekvő pesti építkezések részére történő fa kivágások is.

(Az országgyűlés idején az itt táborozók önellátóak voltak. Lovakkal, háziállatokkal együtt érkeztek, legeltették állataikat, a tábortűzhöz fákat vágták ki és taposták le a növényzetet).

A növényzet kipusztult, és ennek következménye, hogy nem volt mi megkösse a vékony termőföld alatti futóhomokot, így a terület elsivatagosodott.

Mátyás király uralkodása alatt (1458-1490) Pesten vadasparkot létesített, melyről a történetírói részletesen beszámoltak, a helyszín pontos megjelölése nélkül. A virágzó vadaspark feltételezések szerint a mai Városliget területén volt. Halála után ismét lepusztult a térség még jóval a mohácsi vészt megelőzően.

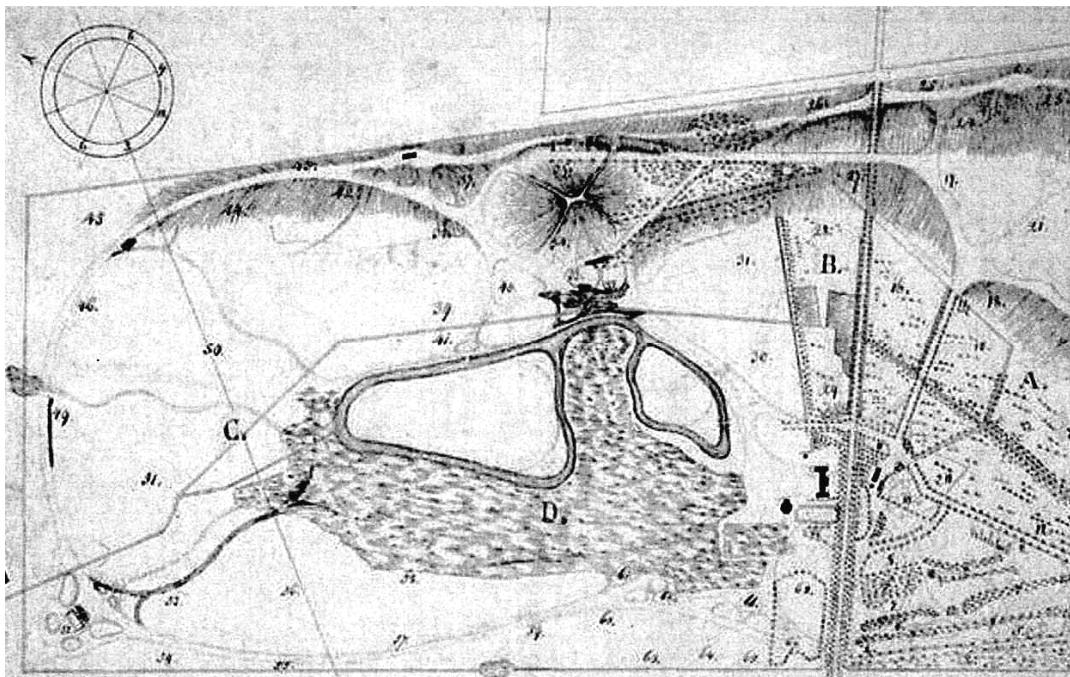
I. Lipót (1640-1705) a török megszállás után a mocsaras, homokos legelőt Pest városának adományozta.

Mária Terézia szigorú erdőtörvénye, mint kötelezettség kényszerítette a várost a fatelepítésre. A homok megkötésére azonban az ekkor ültetett fák - a fűzfa és eperfák-, alkalmatlanok voltak.

1785-ben Lechner Tóbiás polgármestersége alatt kezdődött a céltudatos faültetés (akácfával), amikor a szél irányát is figyelembe vették, és ezért a Liget déli sarkából kiindulva telepítették a fákat.

1799-ben Boráros János polgármester megkeresésére Batthyány József hercegprímás – korának leggazdagabb főura – 24 évre bérbe vette a „Városerdőt”.

Terve volt, hogy „szép közteret épít”, melyet a bérlet lejártá után visszaad a városnak. A tervezője és a munkálatok vezetője Wisch Rudolf volt, aki azonnal megkezdte a munkálatokat a mocsár határának rendezésével. Csatornát épített körbe, a „tó” határán. Így 10 ezer négyszögöl vízfelület alakult ki, – benne egy kisebb és egy nagyobb szigettel. (Páva sziget, Széchenyi sziget) A város és a Városerdő összekötésére kiépült a „fő alle”, (a mai Városligeti fasor nyomvonalán) 4-soros fasorral, melyet a Városerdőben már 6-soros fasor szegélyezett.

Városerdő (Városliget)

Nebbien Henrik

A munkálatok mindössze 3 éven keresztül folytak, mert a hercegprímás közvetlenül a munkálatok megkezdése után meghalt, örököse pedig csak a saját hasznát kereste – a fákat gazdasági érdekből kivágatta.

Pest városa 1805-ben a szerződést felbontotta, és a Városerdőt visszavette.

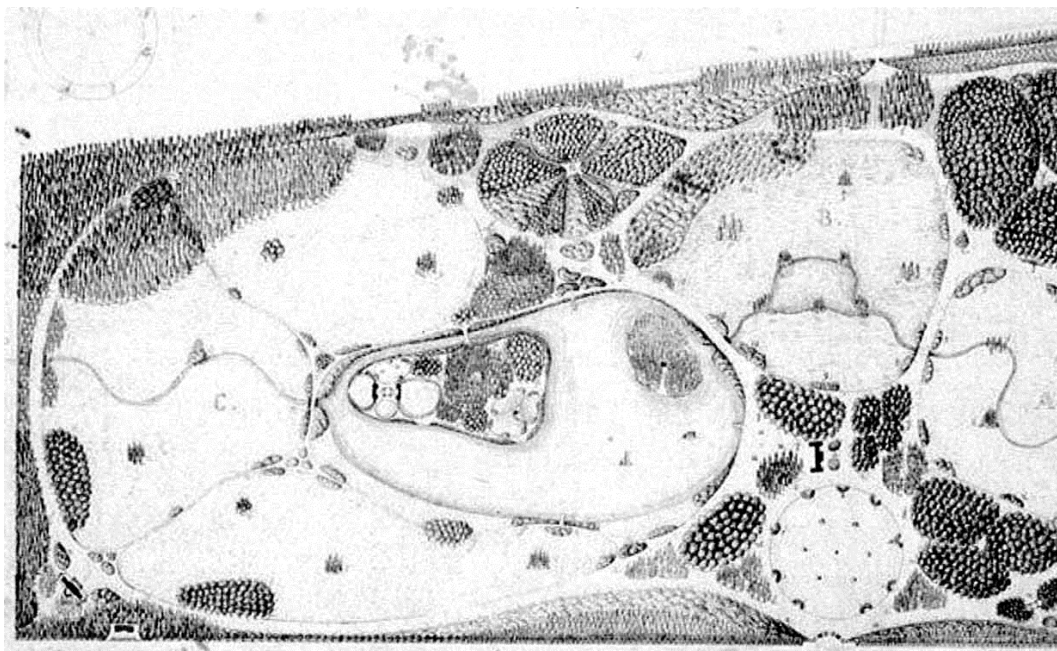
(1806-ban a ligetben temették el Toporczi Horváth Jakab prókátort, aki a Martinovics féle mozgalom mártírjai melletti kiállításával vált híressé, ő látta el az áldozatok jogi védelmét. Ő kívánsága volt, hogy itt temessék el, és hogy sírjára csak egy szót írjanak: „Fuit”. A sírt a közelmúltban felújították és bekerítették.)

1808-ban a város Szépészeti Bizottsága József Nádor kezdeményezésére pályázatot írtak ki a „Városerdő tervszerű elrendezésére” melyet a Magyarországon élő, francia származású Nebbien Henrik nyert meg. A tervező bevezetőjében részletesen elemezte a kialakult állapotot, a növényzet és talaj minőségét; elkészítette a meglévő Városerdő felmérési tervét.

Értekezésében lesújtó véleménnyel volt elődei beavatkozásairól, a Városerdő sétaút hálózataról, és a korábbi növénytelepítésekről egyaránt.

A Szépítő Bizottság 1817-ben fogadta el az általa kidolgozott megoldást, de a nagyszabású terv megvalósítására nem volt elegendő pénz. Egyre csökkenő programmal folyt a kivitelezés, egyre silányabb megoldásokkal. Nebbien 1827 után, - valószínűleg tervének megnyirbálása miatt - a munkálatokban már nem vett részt. Tervéből csupán a 160 m átmérőjű rundo valósult meg maradéktalanul.

A páva szigetre tervezett majorságból, - mely a látogatók részére a vidéki életet mutatta volna be-, kertet lett, – a Liget, a város további parkjait is facsemetékkal látva el.

Városliget

Nebbien Henrik rende

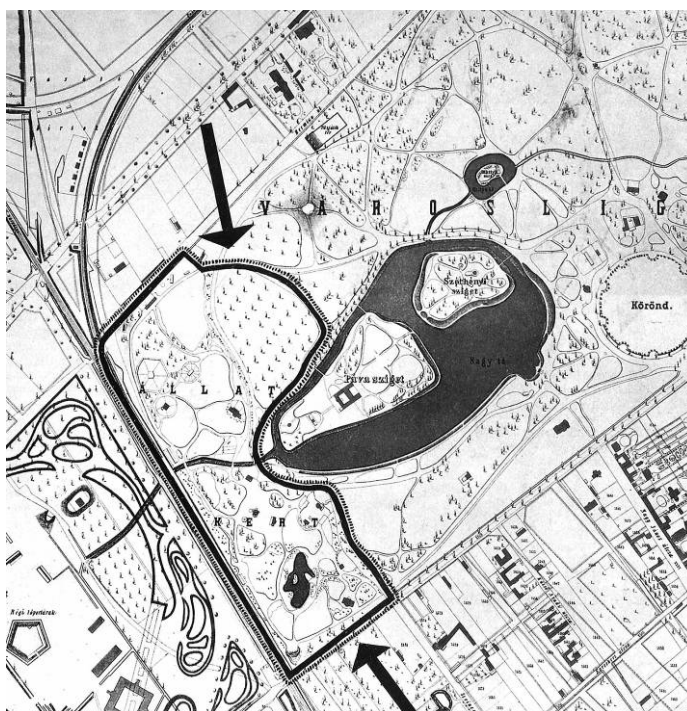
A Városerdőt ebben az időben már **Liget** ként említik.

Látogatottsága egyre nőtt. Igen népszerűek voltak a Páva szigeti rendezvények. A tavon nyáron csónakáztak, télen korcsolyáztak. Vendéglők nyíltak és mindenhol jelen voltak a mutatványosok. A nagy forgalmának köszönhetően, központi akarat és a pénz hiánya miatt a Liget ismét hanyatlásnak indult.

Változások évtizedeken keresztül spontán módon történtek és kizárólag a „napi mulatozás” igényeit szolgálták. Az 1838-as jeges árvíz idején a magasan fekvő liget menedéket nyújtott pest lakosságának.

Ide menekültek az emberek szabadságharc idején az ostromok elől is.

Az 1860-as évektől évtizedeken keresztül folyó, jelentős változás következett be. A kiegyezés előtti években kijelölték az állatkert részére a területet a liget délnyugati oldalán. A kert 1866-ban már meg is nyitotta kapuit a közönségnek.

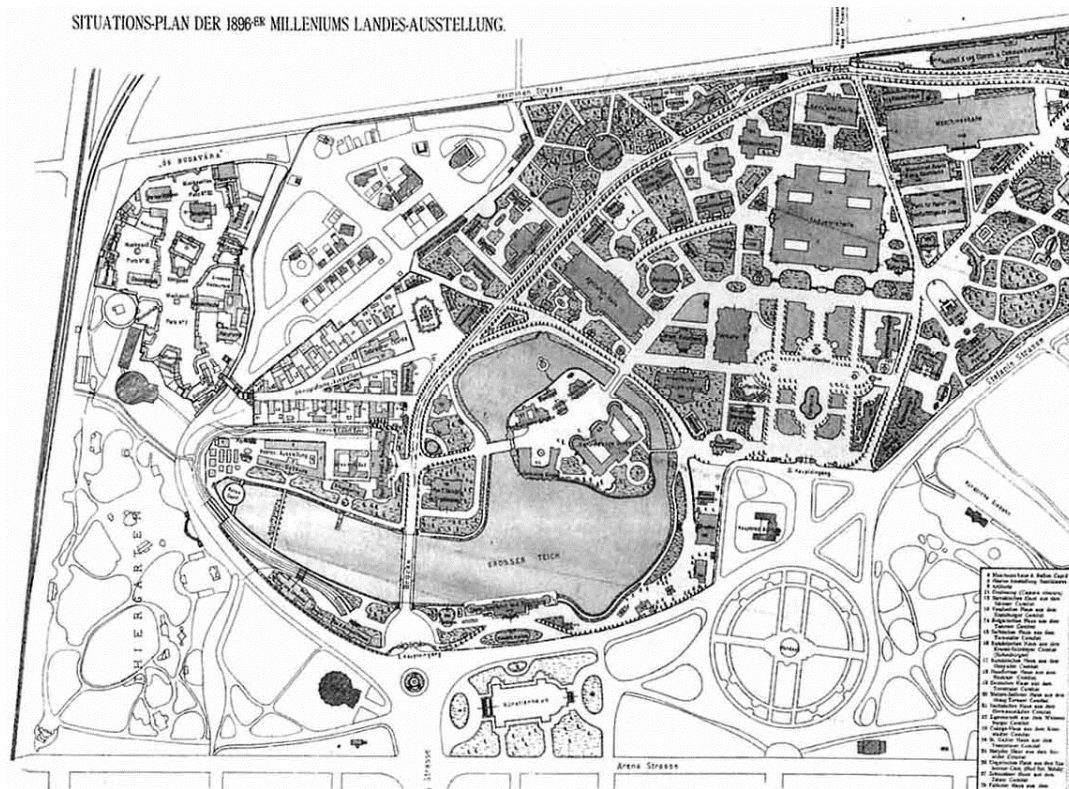

Állatkert területének kijelölése

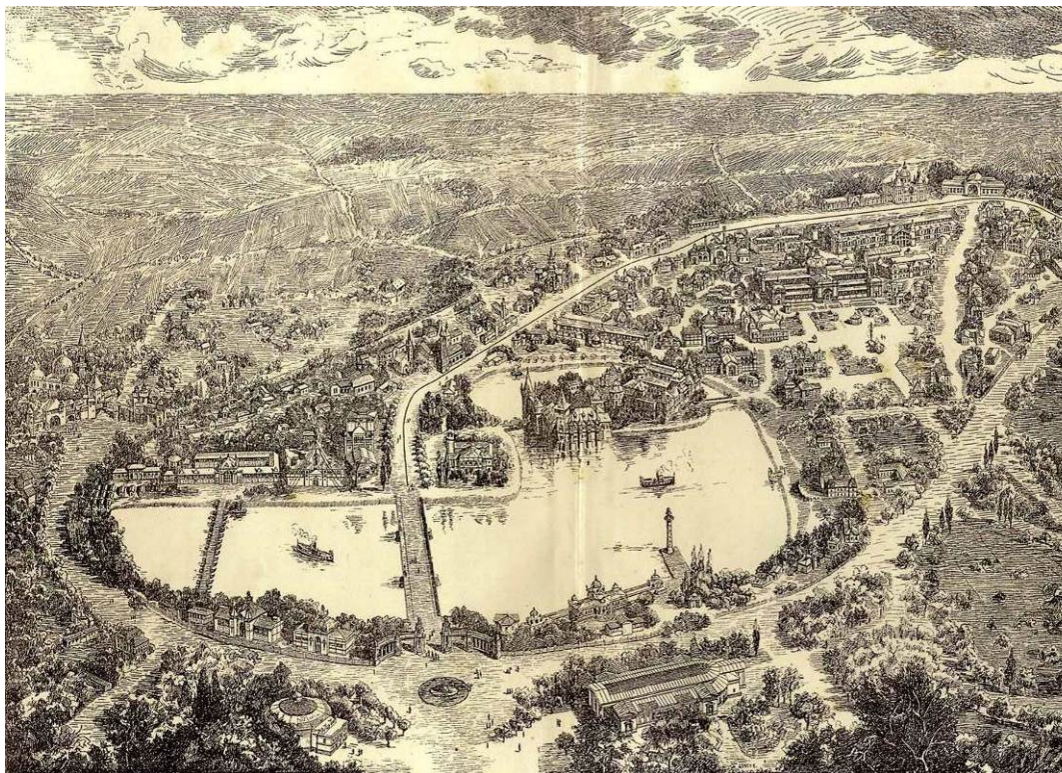
1869-ben megalakult a Pesti Korcsolyázó Egylet és megkezdődött a több évtizedes építkezési sorozat. Az első, kezdetleges kis épületet a tó partján többször átépítették, majd lebontották és új korcsolya csarnokot emeltek. 1870-ben a Szépítő Bizottság utódként létrehozták a Közmunkák Tanácsot, melynek az első intézkedése, Sugár út építése- alapvetően változtatta meg a Liget szerepét, a várossal való kapcsolatát. (Folytatásában 1882-ben épült a Stefánia út.) 1884. őszére elkészült a sugárút.

1878-ban Zsigmond Vilmos geológus hosszan tartó kutató munkájának köszönhetően a fúrás munkák eredménnyel zárultak, a területen és 73,8°C termálvizet találtak, melyhez a Nádor szigeten fürdőt építettek.

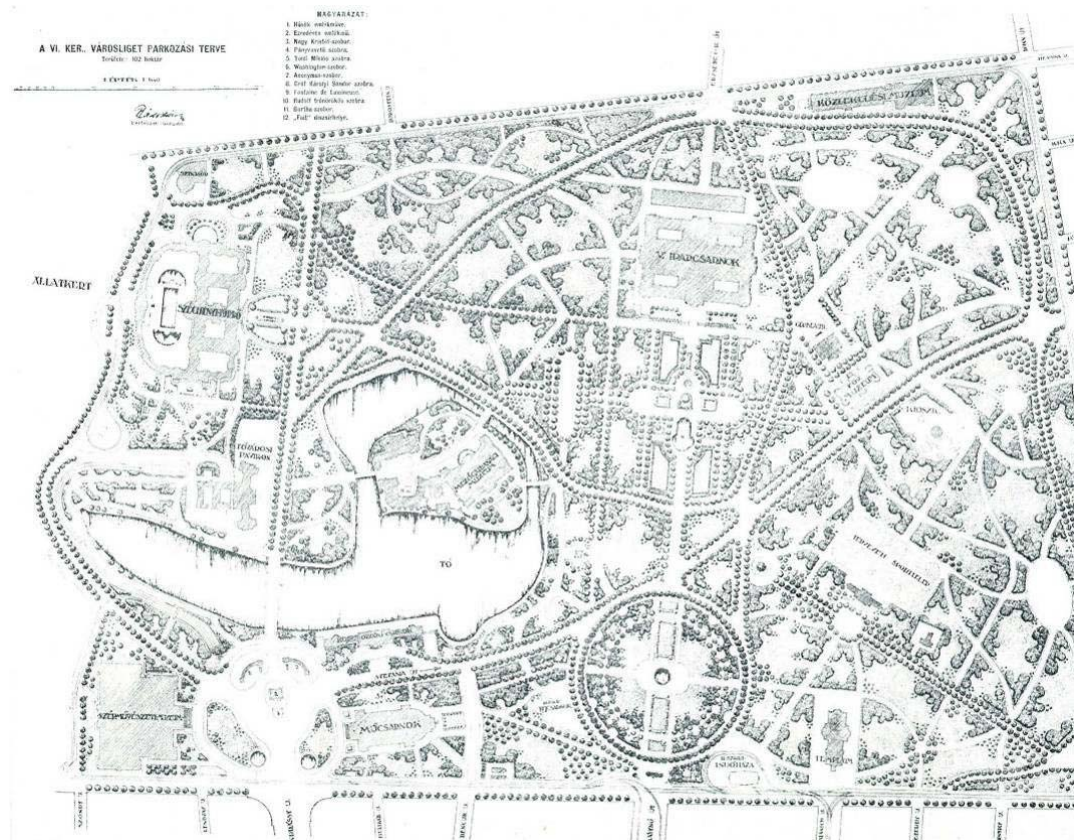
1885-ben nyílt meg a ligetben az országos kiállítás, (a Stefánia út keletre eső területeket foglalta el). Az építkezés – a pavilonok telepítése miatt - nagyszámú fa kivágásával járt. Ekkor épült az iparcarnok (a mai Petőfi Csarnok helyén) és a Sugár út tengelyében az Ybl Miklós által tervezett „Gloriette”. 1894-re elkészült a földalatti vasút mely építésével egy időben betemették a Páva sziget északi és nyugati oldalán a csatornát, így a Páva sziget megszűnt szigetnek lenni. A mai Városliget műemlék épületei azonban később, a millenniumi kiállításra és azt követően épültek.(1929-ig)

Millenniumi kiállítás helyszínrajza (1896)

Ezredéves kiállítás

Rade Károly kertészeti terve a XX. század elején

A két világháború, mint minden ilyen világégés tönkretette a Városligetet. Az épületek javarésze bombatalálatot kapott (II. Világháború) és a növényzet jelentős része kipusztult.

1952-ben alakították ki dél-keleti határán a zöldfelületét jelentősen csökkentve, a rondót megcsönkítva, - a felvonulási teret.

Budapesti Nemzetközi Vásár idején csak kis felületén volt nyitott a látogatók számára. A vásár kitépítése 1972-ben megtörtént.

1974-től megkezdődött a Városliget átfogó rekonstrukciója, melyet 1978-ban fejeztek be. A felvonulási tér beton felülete továbbra is megmaradt.

Ma a Városliget állapota avult. Az elmúlt 20 évben a változások jelentős része magánérdekeket szolgált, igénytelen anyaghasználattal, megjelenéssel, arculattal. Központi forrás hiányában a spontán (nem kívánatos) változás nem akadályozható meg.

A városligeti intézmények látogatottsága igen jelentős. Folyamatosan jelenlévő, megoldatlan probléma a gépkocsival, autóbusszal érkezők parkolási lehetőségének a biztosítása. – Parkoló felületek építése – (nem a liget, de a környező területeken) nem halasztható.

5.1.2. A MŰEMLÉKEK RÉSZLETES ISMERTETÉSE

5.1.2.1. MŰEMLÉKI JELENTŐSÉGŰ TERÜLET

Budapest műemléki jelentőségű területe MJT 15001

része a **Városliget és környezete**

.....az Állatkert északnyugati telekhatára mentén halad, majd a Varannó utca mentén halad körülölvélve a Vidámparkot, délnyugatnak indul a Kós Károly sétány mentén, a Hermina útnál elfordul, s innen a Hermina út Városliget felé eső oldala mentén délkeletre halad. Az Ajtosi Dürer sor Városliget felé eső oldala mentén délnyugatra halad, majd a Dózsa György úton a kerülethatár mentén északnyugatra halad a Városligeti fasorig.....

5.1.2.2. MŰEMLÉKEK

Vidámpark építményei M 15988

1/A.) Hullámvasút és mesecsónak együttese

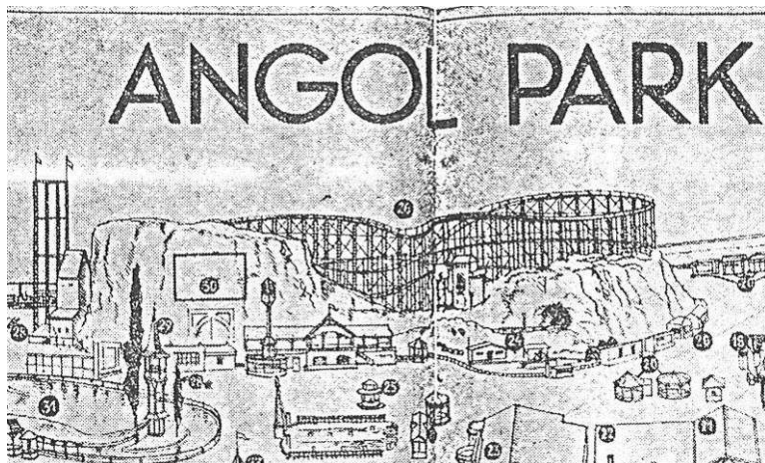
(Magasvasút és csodacsónak)

Hrsz.: 29753

Építési ideje: 1922-1926

Tervező: Dragon Ervin műépítész

Kivitelezője: (fa szerkezet) Szabó József ácsmester

21. Majom színház - Affentheater
22. Büfé - Buffet
23. Szellemvonal - Geisterbahn
24. Csodacsónakázás - Grottenkahnfahrt
25. Trafik
26. Magas vasút - Hochschaubahn
27. Stühmer pavilon
28. Szabad színpad bejárat - Eingang zur Freilichtbühne
29. Siemens-féle óriás hangszóró berendezés - Siemens-Riesenlautsprecher
30. Reklámvetítés - Reklameprojektor

Az egykori Angol park területén helyezkedik el a fa szerkezetű hullámvasút, és az alatta a mesecsónak. Az egykor a külsőben is megjelenő műsziklát ma vasbeton falazat helyettesíti, helyenként kővel burkolva, helyenként kő burkolatot imitáló falfestéssel.

A hullámvasút fa tartó- és pályaszerkezetét a közelmúltban felújították, valamennyi fa elemének cseréjével. Megújult még a hullámvasút pályához csatlakozó, magas lábazon álló fa szerkezetű „fogadó” pavilon is. Az eredeti homlokzat rekonstrukciója, a műszikla helyreállítása, a mesecsónak barlang rendszerének felújítása azonban elmaradt. A városligeti hullámvasút ma is Európa leghosszabb, hasonló szerkezetű építménye.

Hullámainak száma 9, legmagasabb pontja 17 m, a pálya hossza 960 m, a pálya szélessége 2,15 m. Anyaga borai fenyő és vörös fenyő. Az eredetileg felületkezelés nélkül készült fa szerkezet új elemeit cserélésekor teljes keresztmetszetében tűzvédő szerrel átitatták.

1960-ban a közúti felüljáró építésekor, annak helyigénye miatt a külső támaszokat el kellett bontani és azokat pótolták belső vonószerkezettel.

1/B.) Céllövölde hátfala

Hrsz.: 29732/5

Az egykori Vurstli területén állt a Céllövölde, melynek hátfala műemléki védeltséget élvez. Védelme ellenére, engedély nélkül elbontották.

Elemeire bontva, hiányosan ugyan, de még megtalálható a „hátfal” a mesecsónak egyik, már kirekesztett barlang termében.

Az elemek vastag acéllemezből kivágott mesefigurák, mese jelenetek, melyek mozgó részeit mechanikusan, az 1970-es évektől elektromos vezérléssel működtették. A „mechanikák” többsége még a figurával egységben megtalálható. Helyreállítása speciális odafigyelést, szakértelmet igényel.

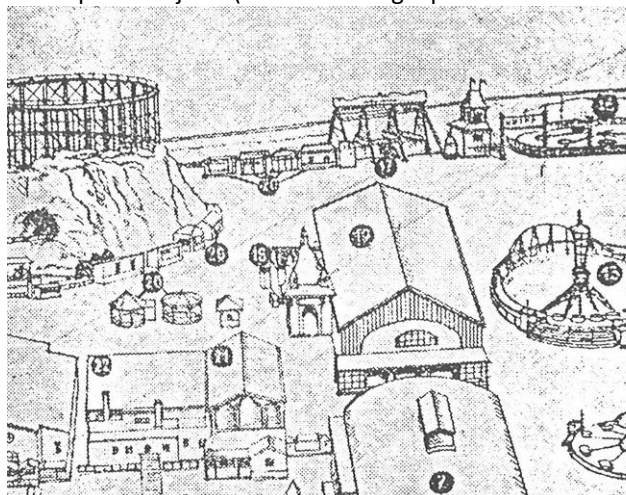

2.) Dodgem

(ma lézer dodgem)

Hrsz.: 29753

Építési ideje: (az 1930-as Angol park vázlatán már szerepel)

50	→	11. Pillangó - Schmetterling
		12. Varázs színház - Illusionstheater
		13. The Bug
		14. Szórakoztató játékok - Belustigung spiele
		15. Halálkaton - Steilwandfahrer
		16. The Whipp
		17. Vihar csónak - Tolle Schaukel
		18. Boszorkányház - Hexenhaus
		19. Dodgem
		20. Szórakoztató játékok - Belustigung spiele

Az egykori Angol park területén helyezkedik el, építési ideje nem ismert. A dodgem nagyfeszítávú csarnoka fa szerkezetű, íves alsó övű rácsostartókból.

A dodgem nagyfeszítávú csarnoképület, melynek szerkezete fából készült: íves alsó mű rácsos tartókból, melyek két oldalon kettő fa pillérsoron vannak elhelyezve. Az épület külső megjelenése sem a homlokzatának formavilága, sem a tetőhéjalása, sem az anyaghasználata nem méltó a műemlékszerkezet takarására.

3.) Barlangvasút

Hrsz.: 29732/5

Építési ideje: -

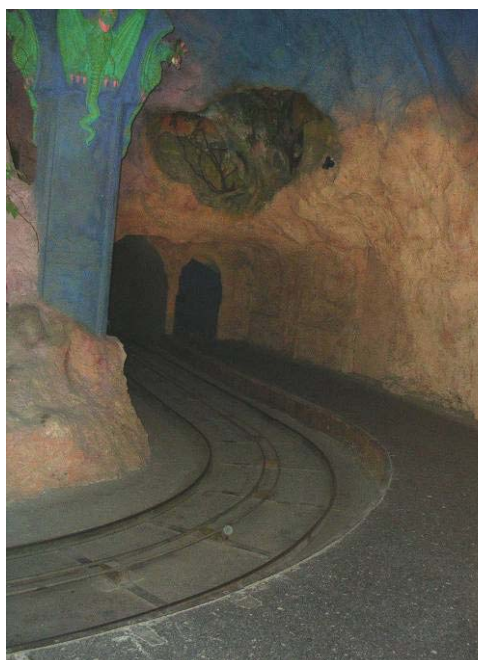
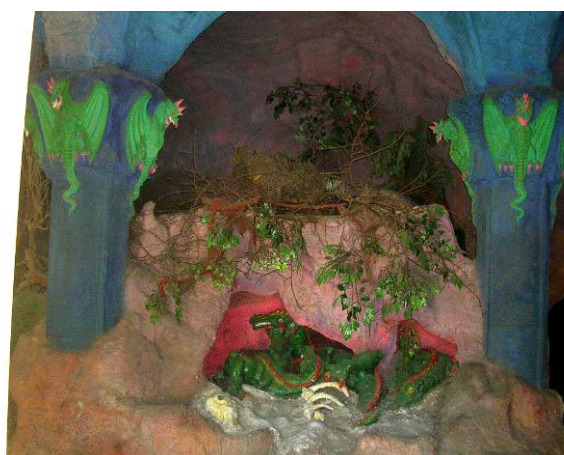
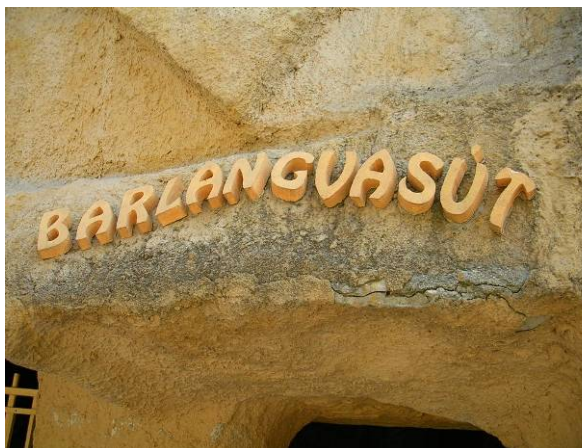
Tervező: -

A barlangvonat pontos építési ideje nem ismert, egyes források szerint már 1912-ben üzemelt az egykori Vurstli területén, a Hermína út mellett.

(A Budapest székesfőváros 1918-ban nyomtatott térképén azonos kontúrral az épület már fel van tüntetve.)

Eredeti terve nem volt fellelhető, ezért nem ismert az eredeti épület szintszáma. Ma a négyzetes alaprajzú épület földszint plusz 1 emeletes. A földszinten (déli oldali be- és kijárat) a barlangvasút, emeleten egy lakás helyezkedik el (északi oldali feljárattal). A két oldalsó (keleti-nyugati) homlokzat nyílás nélküli. A főbejárati homlokzat a földszinten műszikla borítású.

A belső téri műszikla barlang rendszerben síneken haladnak a kis kocsik, a felnőttek számára is ijesztő figurák között.

4.) A körhinta

Hrsz.: 29732/5

Építési ideje: 1906

Rekonstrukció: 1996-97.

Tervező: -

A vidámpark legrangosabb műemléképülete, melynek felújítása elnyerte az Európa Nostra díjat 1997-ben.

A körhinta nyolcszögletű alaprajzú szecessziós épület. Nyugati oldalán az egykori négyszögletű bővületét már elbontották.

Az egyes homlokzatok azonos képzésűek: az átforduló, lábazatos pillaszter párok keretezik a széles, kosáríves nyílásokat, melyekben kétszárnyú üvegezett ajtók vannak.

Az erőteljes párkány feletti sarokbástyás attika mögött a tetőzet alacsony hajlású, lanternás kupola.

Belső berendezésének, a fafaragású elemekből álló rokokó körhintának mozgató szerkezete ipartörténeti emlék. A belső téri freskók magas művészi értéket képviselnek.

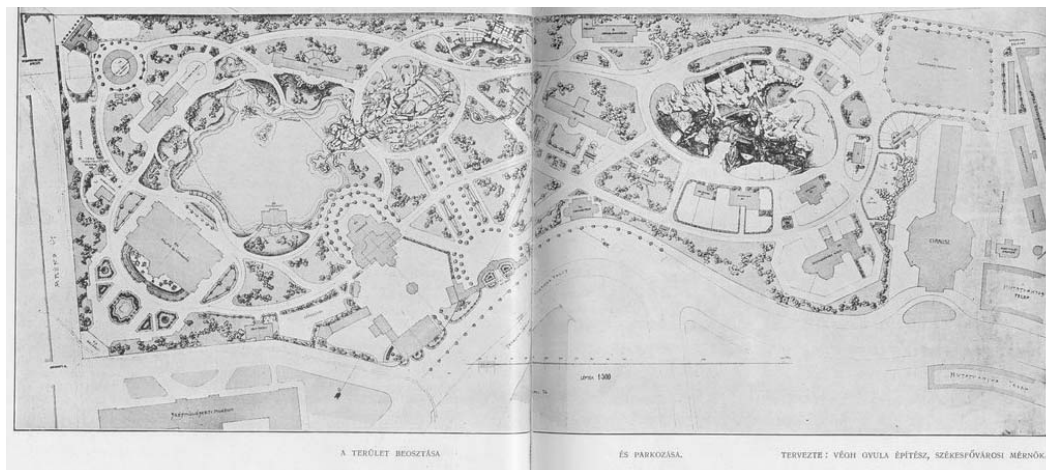
Fővárosi Állat- és Növénykert M 15984
(Budapest Székesfőváros Állat- és Növénykert)
(I. kategóriájú műemléki védelem)

Hrsz.: 29732/9

Építés ideje: 1909-1912
Tervezője: Végh Gyula, mérnök, építész
Kós Károly, műépítész (1882-1977)
Zsumeczky Dezső, műépítész (1882-1917)
Neuschloss Kornél, műépítész (1964-1935)
Ilsemann Keresztély, kertész (1850-1912)
Ráde Károly, kertész ((1864-1946).

Munkatársak, kivitelezők.
Benke Gyula, szobrászművész,
Pohl György, beton kivitelező,
Róth Miksa, üvegfestő (1865-1944),
Reitzer Ferenc, festő, tapétázó
Maugsch Gyula (1881-1946)
szobrászművész

Szakmai irányító dr. Lendl Adolf (1862-1943)

Az 1909-ben megkezdett újjáépítés alapját képező, a terület átalakítására vonatkozó berendezési terveket Végh Gyula mérnök készítette: –a terepalakítás tervét,- a látogató közönséget tudatosan

vezető úthálózat tervet és az intézmények, az állattartó épületek telepítésének pontos hely kijelölését.

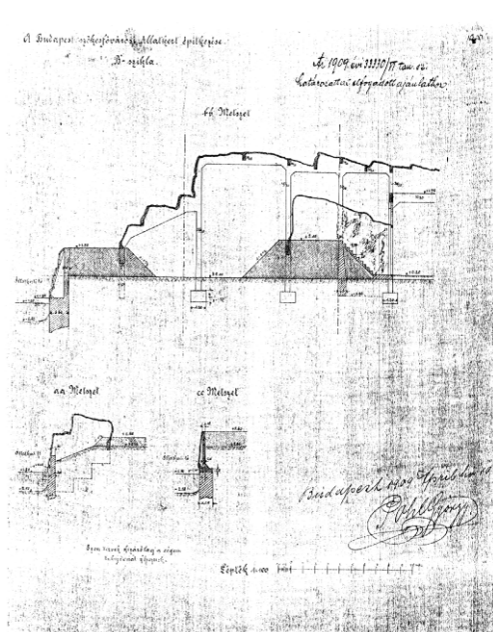
A kert növényültetésének meghatározása Ilseman Keresztély feladata volt. Az állatok elhelyezésére vonatkozó szakmai irányító dr. Lendl Adolf főigazgató, míg minden építkezések műszaki felügyeletét Neuchloss Kornél látta el.

A Fővárosi Állat- és Növénykert 29732/9 hrsz.-ú telke országos jelentőségű védett természeti terület a 125/2013. (XII. 17.) VM rendelet értelmében.

A műemléki védelmet meghatározó mai is eredeti megjelenésében, tömegében látható építmények, épületek:

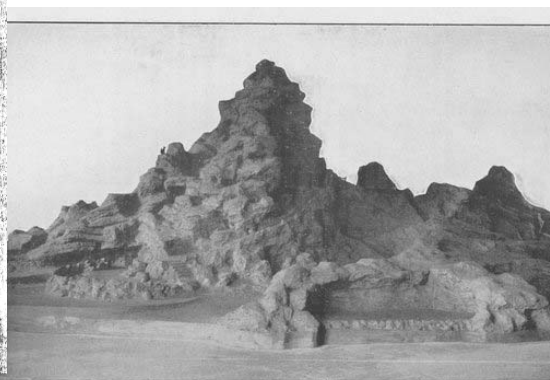
5.) Kis szikla

Szerkezet tervező: Végh Gyula, mérnök, építész
Makett készítője: Benke Gyula szobrász művész,
Kivitelezője: Pohl György

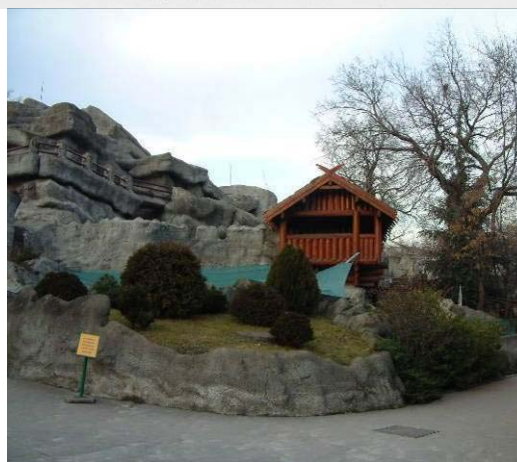

őbejárat tengelyében induló fasor vezet rá a kis sziklára, melynek legmagasabb pontja 20 m körül van. A „sziklás hegy” délnyugati lejtője lefut a mészados, vízimadarak által lakott kis tóba. A zord területet egy kis ház, a „norvég ház” bontja meg, mely vörösfenyő rönkökből készült.

A „norvég ház” tervezője Kós Károly és Zrumenczky István volt.

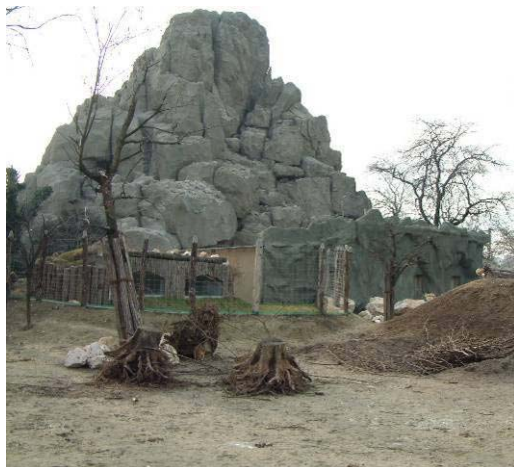
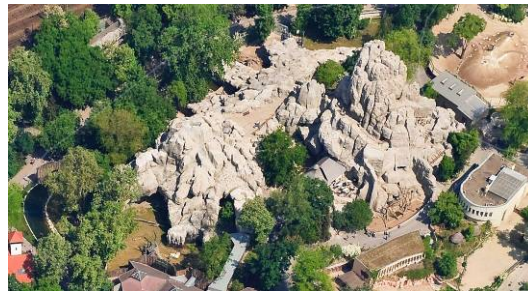

SZIKLÁS HEGY A NAGY BAAOZOZÓK BARLÁNÓJAIVAL (MODELL).

6.) Nagy szikla

Szerkezet tervező: Végh Gyula,
mérnök, építész
Makett készítője: Benke Gyula
szobrász művész,
Kivitelezője: Pohl György

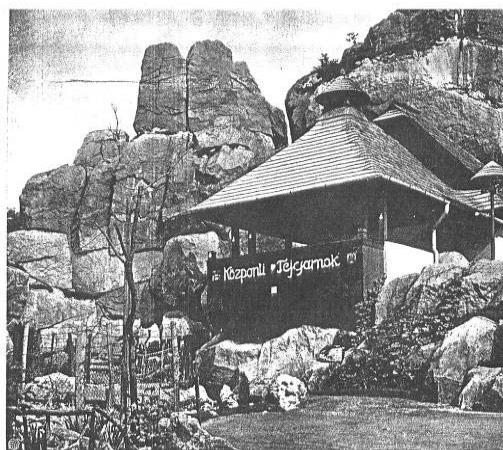
A karszt szürke mészkő jellemző formáival épült műszikla, melynek legmagasabb csúcsa 32 m magasba emelkedik.

Felületén kis vízmosások, növényzettel beültetett tisztások, széles völgyek vannak, melyeken állatokat, állatok kifutóit helyezték el.

Belső térben a „főcsúcs” alatt helyezkedik el a „víztorony” melynek az állatkert vízszükségletét kellett volna biztosítani, de sohasem volt üzembe helyezve, feltöltve.

A szikla első tere

Eredeti építése idején

7.) Vastagbőrűek háza (Elefántház)

Építész tervező: Neuschloss Kornél műépítész
Átépitéssel járó rekonstrukció éve: 1965, 1998.

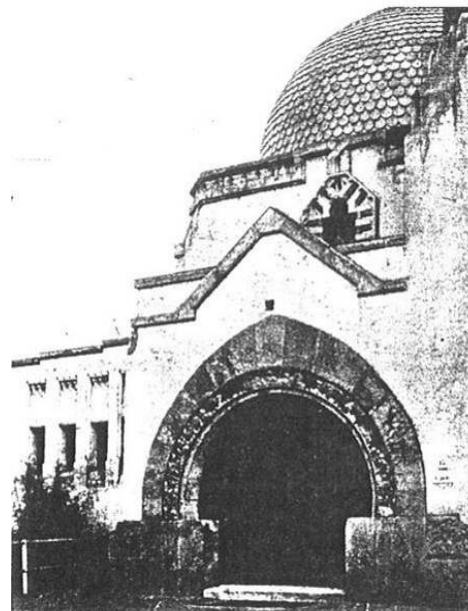

Korai fotó a kilátó torony elbontása előtt

Építésének idején a Budapest Székesfőváros Állatkert és Növénykert legnagyobb kiterjedésű épülete volt. Ebben az időben divat volt az állatkerti építkezéseknél, hogy az épületek tömeg- és formavilágát az állatok származási helye szerint alakították.

Az ázsiai elefántok háza keleti stílusjegyeket hordoz: a mecsetek formavilágát követi.

Belső központi terei díszítő festéssel készültek.

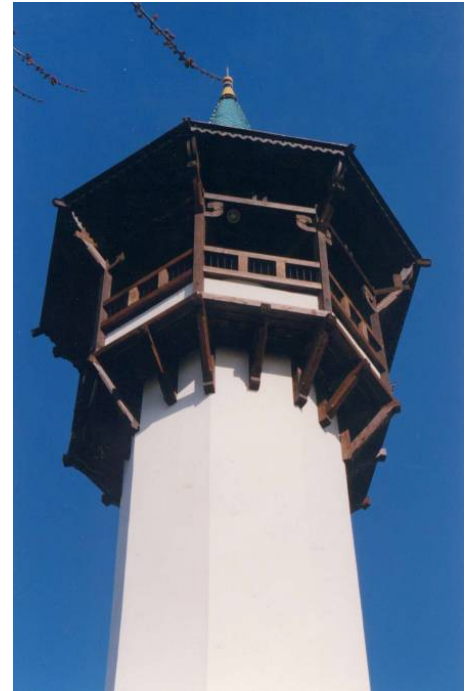
Épületrészletek (eredeti fotók)

1998-as felújítás után

Dohány pavilon részlet

Torony részlet

8.) Főkapu, 24.) Hivatali épület, 25.) Elefántkapu melletti pavilon

Építész tervező. Neuschloss Kornél műépítész
Szobrász. Mangsch Gyula

A XX. század elején átépült állatkerti főkapu az elbontott főbejárat alapozásának felhasználásával készült, így követte annak vonalvezetését.

A főbejárat épületegyüttesből a főkapu a 4 kőelefánttal az állatkert szimbólumává vált.

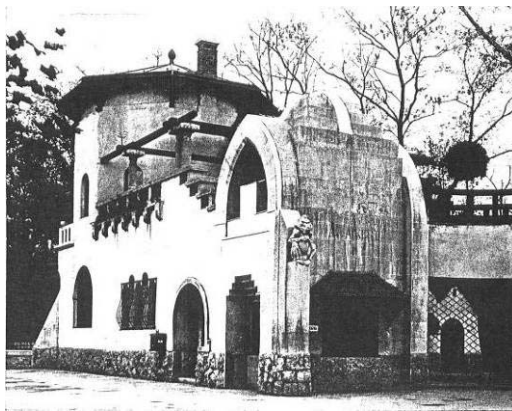

Utcafronti archi kép

Mai fotó

A szimbólummá vált főkapu

A főbejárat épületegyüttes irodaszárnya

9.) Majomház és környezete

Építész tervező. Kós Károly műépítész
Zrumeckzy Dezső műépítész

Majomház az 1936-os átépítés előtt

Mai állapot

Az egy nagyobb tömegű és két kisebb házból álló épületegyüttes a kert központi területén helyezkedik el a két szikla között.

Környezetalakító szerepe meghatározó.

Tömegalakításában, formavilágában a kalotaszegi népi építészet emlékeit hordozza.

Hátsó homlokzatát az 1936-os felújításig, amikor megépült az üveg pavilon, növények és gyümölcsöző majmokat ábrázoló motívumok díszítették.

A majomházat többször korszerűsítették külsőben-belsőben, először 1936-ban utoljára 2004-ben. A két kisebb épület a Rágcsálók háza és kenguruház külsőben máig megőrizte eredeti arculatát.

10.) Macskaféle ragadozók háza

(Nagyragadozók háza)

Építész tervező. Kós Károly műépítész
Zrumeckzy Dezső műépítész

Harmonikus, nyugodt tömegű épület – csak tetőzetében tagolt – kevés díszítő elemet hordozó – egyszerű homlokzatokkal. Az állattartási technológia változásával mind belső terében, mind külsőben átalakították, mely jelentősen nem módosította a homlokzati megjelenést.

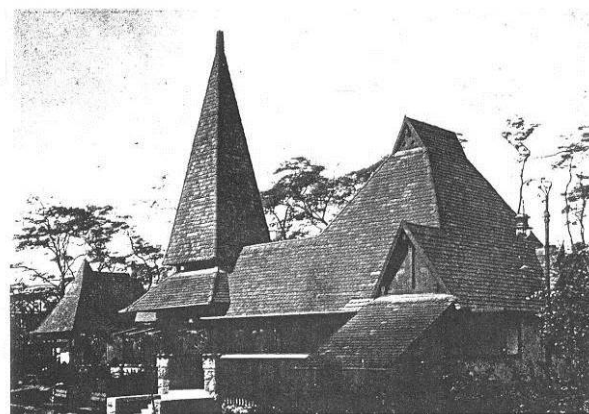

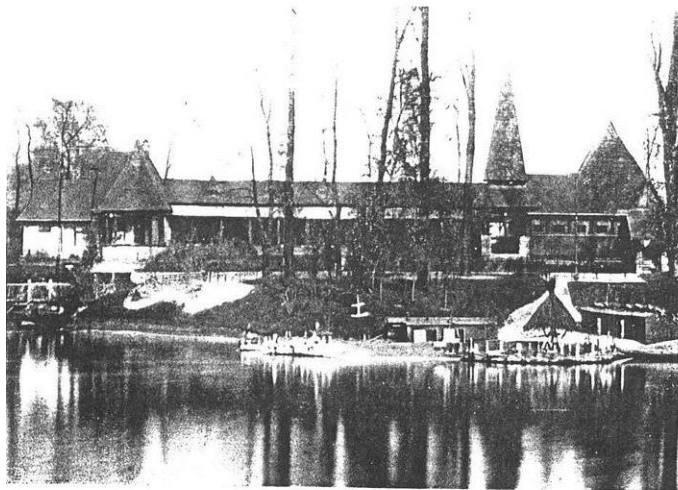
Korabeli és a közelmúlt felújítása után is megőrizte eredeti arculatát

11.) Fácánosház

Építész tervező. Kós Károly műépítész
Zrumeckzy Dezső műépítész

A fácánház a MÁV telke mellett hosszan elnyúló, egy oldalra szervezett, dróthálóval borított udvarok sorából áll, amelyek növényezettel vannak beültetve. Jellegzetes karakterét a tetőzete határozza meg: bontott, apró elemeivel, vágakkal, tornyocskákkal szabdaltsága a kalotaszegi motívumok megjelenítésével.

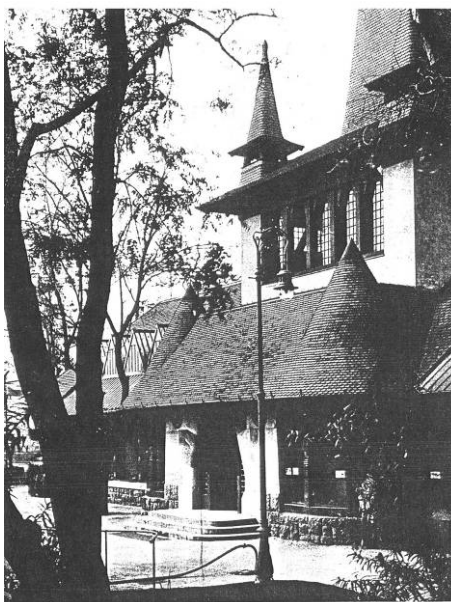

Korabeli archív felvétel a tó felől.

12.) Madárház

Építész tervező. Kós Károly műépítész
Zrumeckzy Dezső műépítész

A tó partján elhelyezkedő szimmetrikus alaprajzi elrendezésű épület. Főbejárati tengelyében nyugatról, az épület hosszában északról 1-1 madár röptetővel. A kalotaszegi Magyarvalkó templomát idézi.

Archív fotók

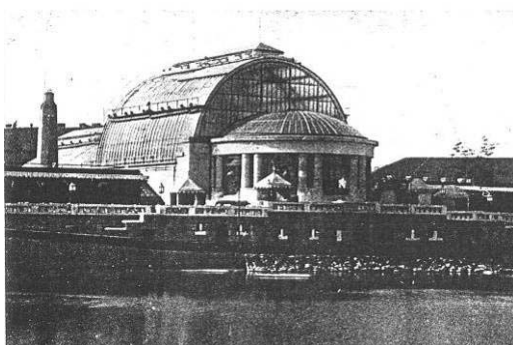
Felújítás utáni fotó

Archív felvétel a tó felől

13.) Pálmaház és Akvárium

Építész tervező: Végh Gyula mérnök, építész
 Botanikai tervező: Ilseemann Keresztély kertész
 Ráde Károly kertész
 Mozaik készítője: Róth Miksa üvegfestő

Korabeli fotó a tó felől

Mai fotó

A Pálmaház a Szépművészeti Múzeum hátsó átellenes oldalán az Állatkert meghatározó, szervező eleme. Az üvegcarnok főhajója két oldalán 3-3 oldalszárny helyezkedik el, melyeltérő tájak növényzetét, illetve a terrárium állatvilágának egy részét mutatja be.

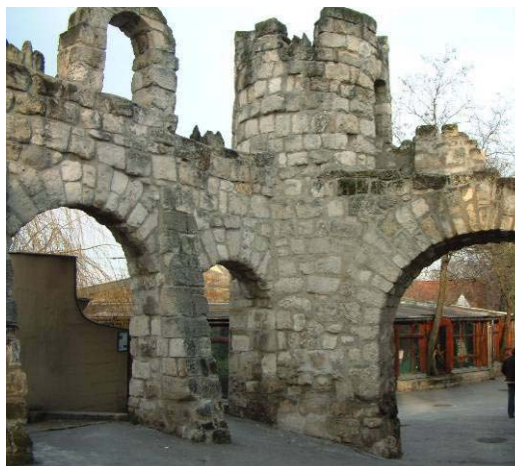
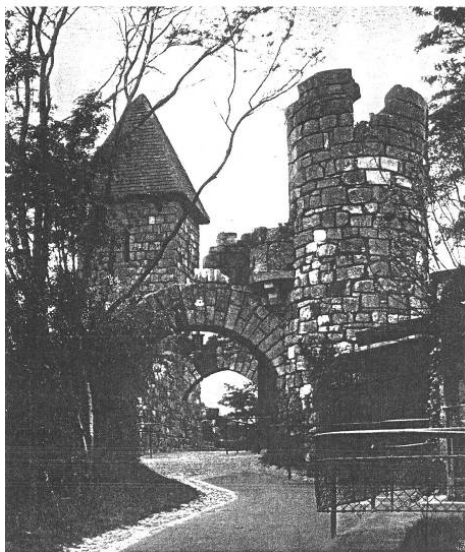
A tó felőli félköríves csarnok eredeti funkciója kávézó volt, majd 1934-től a krokodilok bemutatására szolgált.

Ma ismét cukrászda üzemel benne.

Közel 10 évig tartó felújítása során az alsó szinten az akvárium is megújult.

14.) Mesterséges várromok - Bagolyvár

Építész tervező. Az áthelyezés, átalakítást tervező
Kós Károly műépítész és
Zrumecky Dezső műépítész

A farkasfélék tanyája eredeti építéskor az akkori Aréna út MÁV telke által határolt „sorokban” helyezkedett el (1885-1886). A huszadik század eleji átépítéskor került – elbontva, újraépítve kismértékű átalakítással – mai helyére a vasúti sínek mellé.

15.) Mókuserék (Mókus pavilon???)

Építész tervező. Kós Károly műépítész

Az állatkerti építkezéseknél az egyetlen építmény, melyet Kós Károly Zrumeckzy Dezső nélkül tervezett.

A kis pavilon a kert legkisebb létesítménye. A nevét is jelző 'kis mókuserék' ma már nem látható.

Mai felvétel

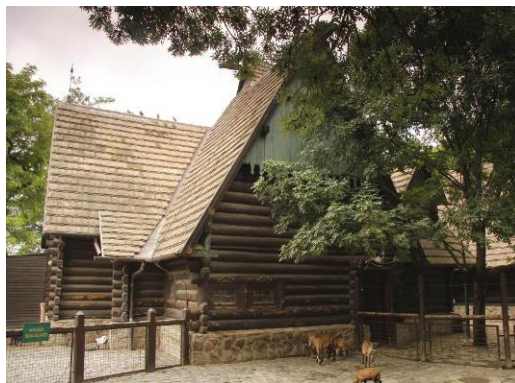

Archív fotó

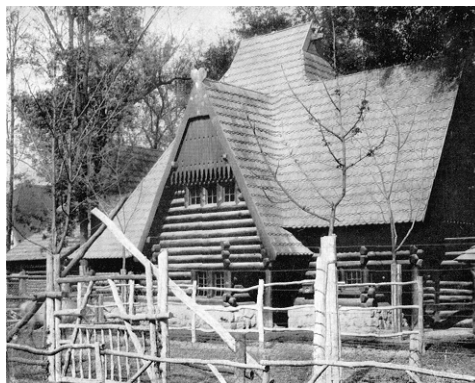
16.) volt Szarvasház

Építész tervező. Kós Károly műépítész
Zrumeckzy Dezső műépítész

A jellegzetes stílusú, boronafalas épületet Kós és Zrumeckzy tervei alapján 1912-ben építették. A Szarvasház eredetileg a kert egy másik pontján állt, az épület a háborút kevés sérüléssel vészelte át, így az 1980-as évekig nem volt szükség annak átalakítására, felújítására. 1984-ben mégis lebontották, hogy helyén az emberszabású majmok számára felépítendő új épületnek biztosítsanak helyet. A faépületet 1991-ben a kert egy másik pontján újból felállították és bár napjainkban már nem szarvasoknak ad otthont, az épület hagyománytiszteltől ma is a Szarvasház nevet viseli.

Mai felvétel

Archív fotó

17.) Krokodilház

Építész tervező. Kós Károly műépítész

Zrumeckzy Dezső műépítész

1912-ben Kós Károly és Zrumeckzy Dezső tervei alapján egy indiai stílusú cölöpházat építettek a Nagy-tó vizére. Az épület azonban a vártnál jóval korábban használódott el, így a megnyitást követő két évtizedben veszélyessé vált.

A terveket a Kós és Zrumeckzy-féle eredeti rajzok alapján Czégány Sándor készítette.

Archív fotó

2013

18.) Gazdasági udvar lakóháza

Építész tervező. Kós Károly műépítész

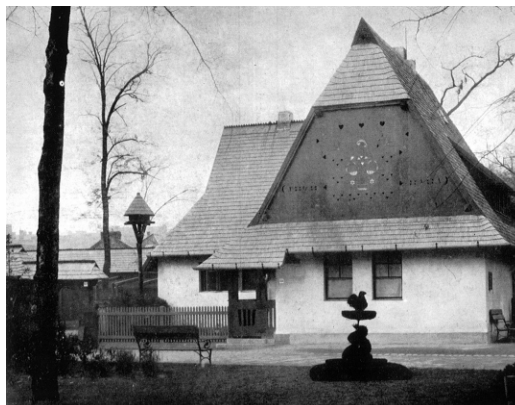
Zrumeckzy Dezső műépítész

A Parasztudvar azért létesült, hogy a látogatók a háziállatokat is megismerjék, 1912-ben Falusi gazdaság volt a neve. Az épületegyüttes a magyar vidék népi építészetet eleveníti fel, amely Kós Károly és Zrumeckzy Dezső alkotása. Az épület a második világháborúig eredeti formájában működött, ám az 1950-es évek végére az Állatkert ezen része a felismerhetetlenségig megváltozott. A rendszerváltást követően lehetőség nyílt rá, hogy a műemléki szempontok figyelembevételével újjászülessen a régi Paraszti udvar.

A helyreállítás terveit Fazekas Csaba készítette, az újjászületett Parasztudvar a Tisza menti falvak hagyományos mezőgazdasági építészettét idézi fel.

2013

Archív fotó

19.) Gazdasági udvar „Székely” kapuja

A székely kapu a Parasztudvar ma is méltó bejárata, amely éveken át az Állatkert gazdasági udvarát választotta el a kert látogatható részétől.

2013

20.) Rágcsálók háza

Építész tervező Kós Károly műépítész

Zrumezczy Dezső műépítész

A Rágcsálóház 1909–1912 között épült a Kós–Zrumezczy páros tervei alapján. Eredeti célja a kisemlősök, rágcsálók bemutatása volt, amit sok 20. századi átalakítás mellett egészen a Nyitrai Péter tervei alapján történő 2002-es teljes körű felújításáig ellátott.

Rágcsálók háza (archív fotó)

21.) Kenguruház

Építész tervező: Kós Károly műépítész

Zrumezczy Dezső műépítész

A Kenguruházat 1912-ben Kós és Zrumezczy tervei alapján építették, a kenguruk, vombatok és más erszényesek számára. Az egykori Kenguruház a Madagaszkár ház előtt áll és a hozzá tartozó kifutóval együtt ma a gyűrűsfarkú makiknak ad otthont.

kenguruháza (archív fotó)

22.) Zsiráfház

Építész tervező: Kós Károly műépítész
Zrumeckzy Dezső műépítész

Az Állatkert 1909-1912 között végbement nagy átépítésekor, Kós és Zrumeckzy a zsiráfok számára is új hajlékot tervezett. A második világháború során bombatalálat következtében elpusztult a keleties elemeket szecessziós stílusban ötvöző állatház. Helyére Bodnár Ferenc és Kéri Gyula tervei alapján egy új lapostetős épület került, amely sajnos nem illeszkedett az Állatkert századelős környezetébe. Így amikor az épület felújítása elengedhetetlenné vált, helyébe a régi Zsiráfházat építették újra, Kis Péter Építésműtermének kutatásai és rekonstrukciója alapján.

23.) Norvégház

1912-ben épült Kós és Zrumeckzy tervei alapján a Kisszikla déli oldalába. Stílusa nevének megfelelően skandináv: a vaskos rönkökből álló épület hangulatos eleme a hideg égövi állatok – jelenleg a közelében elhelyezett borjú- és oroszlánfókák, jegesmedvék, hóbaglyok és pingvinek – bemutatójának.

A Norvég Házat 1997-ben nyilvánították műemlékké, teljes körű felújítására 1998-ban került sor.

24.) Lakóházak

2013.

2014.

25.) Madártelelő

Az épületet 1952-ben, a Fővárosi Tervező Iroda által készített tervek alapján építették meg. Eredetileg madártelelőként szolgált. A ház felújítása során nagyobb ablakfelületeket helyeztek el, így világosabbá váltak a belső terek. Továbbá az úgynevezett immerziós röpdékben, szabadban is megfigyelhetők az egzotikus madarak, kisemlősök, a langurok élete pedig üveg mögül tanulmányozható.

A Városligeti ingatlan (29732/1 hrsz.-ú telek) védett építményei

27.) Széchenyi Gyógyfürdő M 15983 (egyedi védelem alatt álló műemlék)

Építési ideje: 1909-1913
bővítése: 1926-1929

Tervezői: Czigler Győző (1850-1905)
Dvorák Ede, a tervek átdolgozója
Ifj.Francsek Imre bővítés tervezője

A Városligetben gyógyfürdő építését a Főváros azt követően határozta el, hogy Zsigmondi Vilmos 1878-ban, 10 éves kutató munka eredményeként 73,8 C° hőmérsékletű kénes gyógyvizet talált.

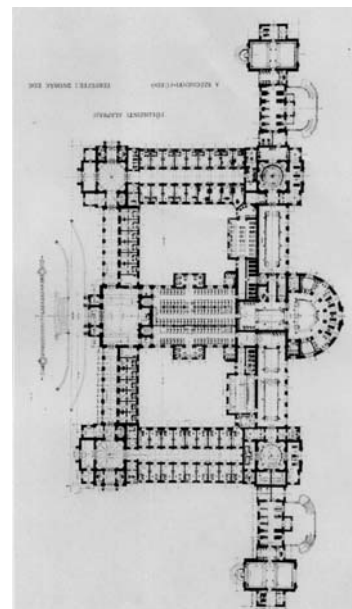
Az 1.sz.forrás aknája
ma a Hősök terén

A gyorsan kialakított kezdetleges fürdőépület mellett, egyidejűleg végleges gyógyfürdő terveinek elkészítésével bízták meg Czigler Győzőt. Az építkezés azonban csak halála után kezdődhetett meg, amikor a változó, növekvő igények miatt az általa kidolgozott tervek is módosítani kellett.

Dvorák Ede a tervek átdolgozása mellett az építkezést is irányította.

oldalfotó 1913

Czigler-Dvorák alaprajz

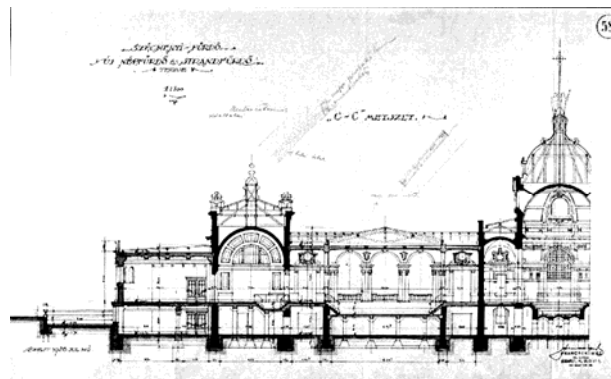
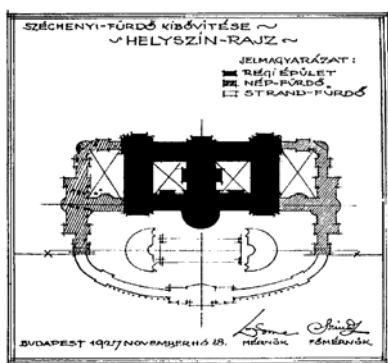
1926-ban pályázatot írtak ki a gyógyfürdő strandfürdővel történő bővítésére, melyet ifj. Francsek Imre nyert, és készítette el a kiviteli terveket.

A strandfürdő külső medencéinek vízellátásához újabb kutat fúrtak, a Szent István forrást mely 1936 óta látja el a Szechenyi Gyógyfürdőt termálvízzel.

Az épület „együttes” neobarokk stílusú, az új szárnyakban neoreneszánsz elemekkel.

Alaprajza szimmetrikus elrendezésű. A különböző épületszárnyak egy nagyobb, (az északi oldalon) teljes szélességben húzódó, és két kisebb (déli oldal) belső udvar köré szerveződnek. A régi tömb a déli oldalon (Czigler) négyzetes alaprajzú, a bővítés, medencéket körülvevő szárnyak íves vezetésűek.

Az tagolt tömegű gyógyfürdő és strand főhomlokzata a Kós Károly sétány felé néz, ahol a középtengelyben erőteljesen előugratott rizalit középtengelyében nyílik a főbejárat, a posztamensen álló kettős oszlop között. A magas talapzatra szemből egyenes karú lépcső, két oldalán íves rámpa vezet fel.

A homlokzaton a három, kupolával fedett pavilont földszintes épületszárnyak kötik össze. A szélső pavilonokhoz csatlakozó, alacsonyabb szárnyak átfordulnak az oldalhomlokzatokra.

Az oldalhomlokzatok azonos kialakításúak. Középrészük ívesen előreugrik, majd átvezető szakaszokkal csatlakoznak a két oldalon lévő lépcsős felvezetésű oldalkapukhoz.

Az északi homlokzaton, alacsony lábazaton a középrizalitot két, az oldalhomlokzatokra átvezető, alacsonyabb, íves árkádok épületszárny fogja közre.

A régi és az új fürdő tömegei szerves egységet képeznek. Mind külsőben, mind belsőben igen dekoratív, díszes képzésűek.

légifotó

Állatkerti körúti homlokzat

Déli homlokzatrészlet

Keleti homlokzatrészlet

Hősök tere és környezete

28.) Szépművészeti Múzeum M 15764

(egyedi védelem alatt álló műemlék)

Építés ideje: 1900-1906

Tervezője: Schickedanz Albert (1846-1915)

Herczog Fülöp Ferenc (1860-1925)

Főbejárat homlokzat

Az 1896. évi VIII. törvénycikk, - a millenniumi törvény – rendelte el, hogy
*„...Országos Szépművészeti Múzeumot létesít, s annak gyűjteményei befogadására
 alkalmas helyen megfelelő épületet emel.”*

Így egyesíthető a Nemzeti Múzeum és a Tudományos Akadémia épületében működő Országos Képtár anyaga.

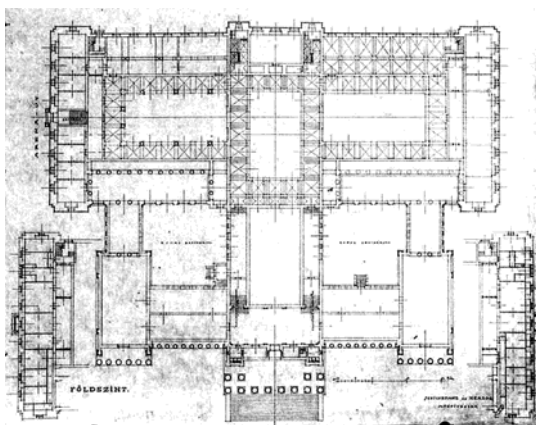
Az alkalmas hely kijelölése és az épület tervezetése azonban húzódott, csak az ezredéves ünnepek a kiállítás bezárása után történt meg. Schickedanz Albert a múzeum tervezésével konkrét helyszín nélkül - már 1894 óta foglalkozott.

Az 1898-ban kiírt pályázatot azonban mégsem ő, hanem Petz Samu nyerte Schickedanz csak a második díjat kapta.

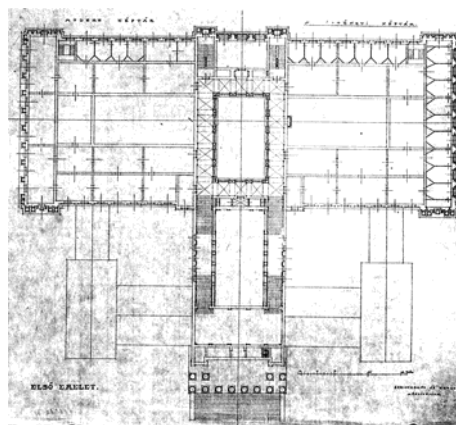
A múzeumi szakma ennek ellenére ragaszkodott az ő tervéhez, melyet kis mértékű átdolgozással ugyan, de alkalmasabbnak talált a műtárgyak, képzőművészeti alkotások bemutatására, és véleményük szerint az épület tömege jobban alkalmazkodott a már kialakult (későbbi Hősök tere) környezethez.

A millenniumi ünnepek alatt bemutatott Feszty körkép épületének elbontása után 1900-ban megkezdődött az építkezés és 6 és fél év után, 1906 őszén fejeződött be.

A múzeum tömegében és stílusában két részből áll: A tér felé néz a főhomlokzat, ahol egyenes lépcső vezet a főbejárat előtti 12 oszlopos portikuszhoz.

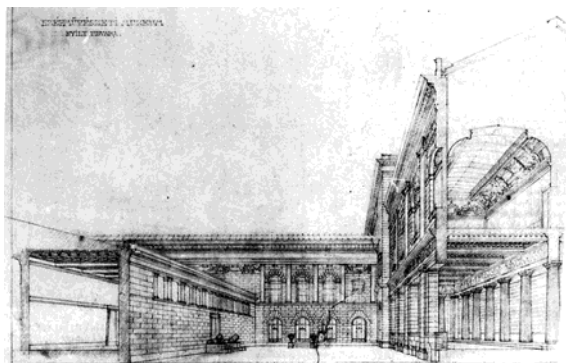
emeleti alaprajz

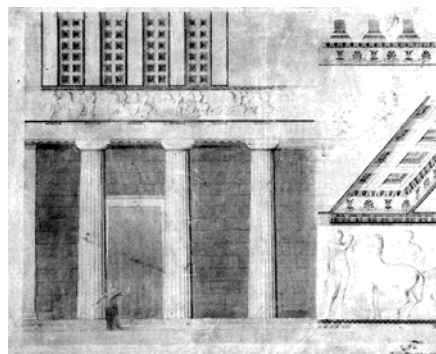
földszinti alaprajz

A tér felé eső épület rész földszintes. A kiállítóterem itt két nyitott belső udvar köré szerveződnék. A mögöttes, emeletes „főépület” kiállító termeibe a középtengelyre fűződő központi tereken keresztül, és a velük párhuzamosan haladó egyenes karú lépcsőhöz csatlakozó folyosókon lehet eljutni. A terem itt fedett udvar köré szervezett kereszt-, és oldalszárnyakban helyezkednek el. A magas alapzaton álló múzeum épület tömegében különböző részéi homlokzat képzésükben is mások: a főbejárat környezete klasszicista, a hátsó emeletes épületrész neoreneszánsz formavilágú, neoreneszánsz elemekkel díszített.

A Szépművészeti Múzeum mind a külsőben, mind belsőben nélkülözi nemes anyagok használatát, melyet pénz hiányában póanyagokkal (általában gipsszel) helyettesítettek. Homlokzatán a „dekoráció”, - mely ebben a korban kötelező lett volna - nagyrészt elmaradt. Ez végtelenül puritán külsőt eredményezett. A pénzsűke miatti homlokzati és belső téri díszítés „egyszerűsítés” a funkcionális alkalmasságot nem befolyásolta. „Tökéletes” Szépművészeti Múzeum épült Schickedanz tervezése és kivitelezésének irányításával.

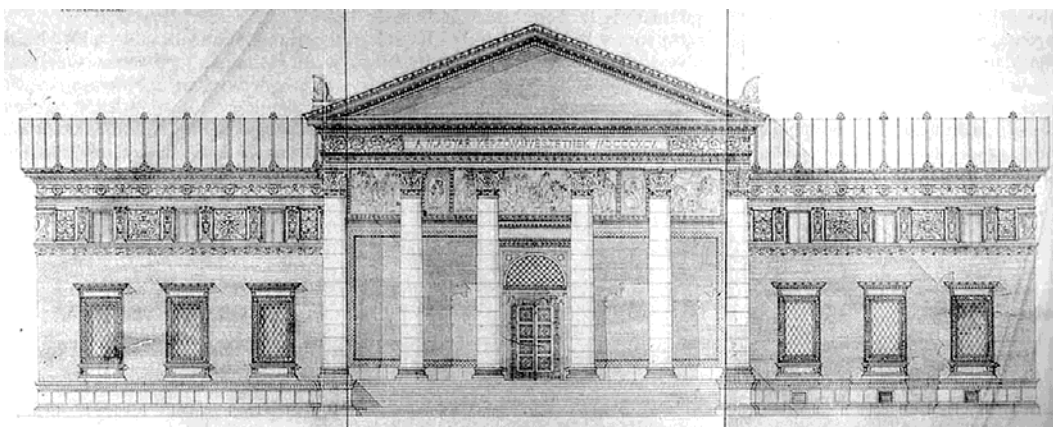

Metszet

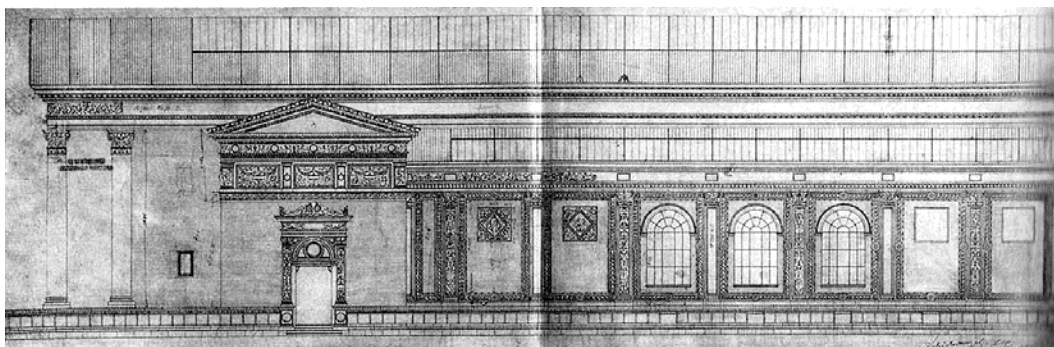
Épület részletek

- 29.) Múcsarnok** M 15765
 (egyedi védelem alatt álló műemlék)
 Építési ideje: 1895-1896.
 Tervezője. Schickedanz Albert (1846-1915)
 Herczog Fülöp Ferenc

Múcsarnok főbejárat homlokzat

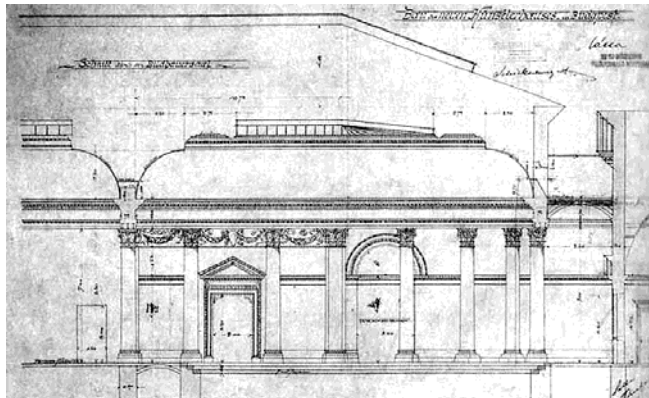
Építésének szükségességét 1893-ban az Országos Magyar Képzőművészeti Társaság vetette fel, miután az Andrássy úti 20 éves kiállító épület (rég Múcsarnok, Láng Adolf) és a Pfaff által tervezett Múcsarnok (Stefánia út 1883) épülete is kicsinek bizonyult korszerű képzőművészeti kiállítások rendezésére a millenniumi ünnepségek idején

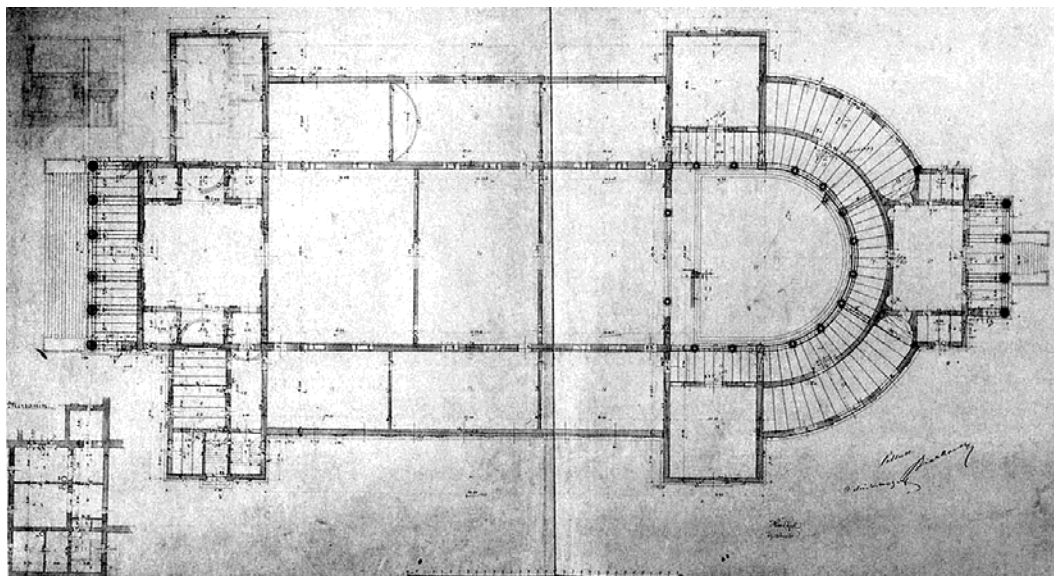
Tervezett déli homlokzat (az ablakok elmaradtak)

A tervezésre a megbízást pályázatás nélkül kapta Schickedanz Albert. Az épület 1896. februárra elkészült, de ünnepélyes átadása május 4-én a király jelenlétében volt, az ezredéves ünnepség-sorozat részeként.

Az épület 3 hajós, két kereszthajóval, hátsó fronton félköríves apszissal

Apszis metszete (hossz metszet)

Földszinti alaprajz

A főbejárat homlokzata előtt hat, hátsó homlokzata előtt négy oszlopos portikusszal, felettük timpanonnal záródva. A portikusok és lábazatok anyaga kő, a homlokzatok nyers téglafelületűek, egyedi tervezésű zsolnai kerámia, (pirogránit) díszítő elemekkel. Tetőzete kis hajlású nyeregtető, melynek - szerkezete vasból készült, üvegtető és bádoglemez héjalással. A kiállítóterem egy kivételével, felülvilágítóval megvilágítottak.

Belső kiképzése egyszerű. A hajókat egymástól nem oszlopok, hanem falazatok választják el. A főbejárat portikus mögötti előcsarnok az egyetlen terem mely díszesebb, kialakítású, Lotz Károly falképeivel és Schickedanz díszítő festésével. A portikus kapu feletti freskóját Deák-Ébner Lajos festette.

A timpanon mozaik képe 1940-ben készült Haranghy Jenő kartonja alapján (A háborúban elpusztult freskókat, díszítő festéseket eltérő időben Medveczky Jenő majd Nagy Gábor rekonstruálta).

30.) Millenniumi emlékmű M 15766

(egyedi védelem alatt álló műemlék)

Építési ideje: 1898-1929.

Tervezője: Zala György (1858-1937)

Schickedanz Albert (1846-1915)

A Millenniumi emlékmű építését 1894 tavaszán a kormány határozta el:

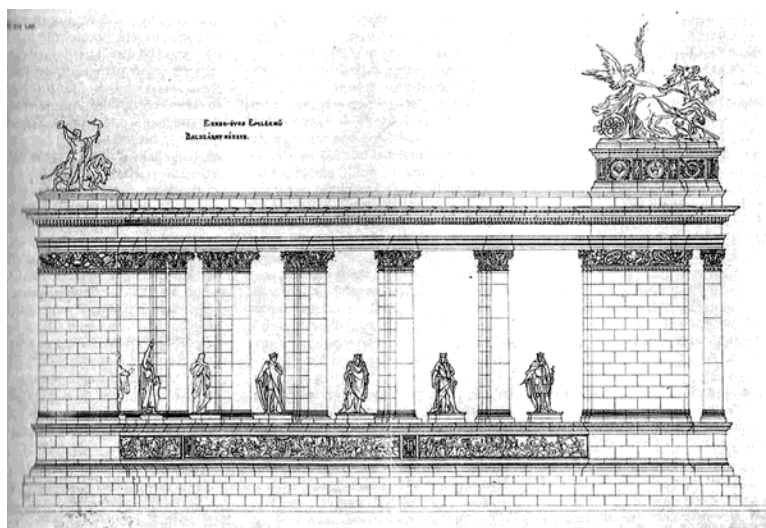
„...az Andrássy szobrot nem az eredetileg tervezett helyen fogják felállítani, mert a kormány az Andrássy út torkolata előtt a millennium megünneplése céljából nagyobb szabású műalkotást tervez” – mely a magasság ezer éves európai múltját hivatott hirdetni.”

Az emlékmű tervezésére pályáztatás nélkül kapott megbízást Zala György és Schickedanz Albert.

(Szerződéskötés ideje: 1895. május 7.)

A több mint két évtizedig tartó építkezés csak az ezredéves kiállítás bezárását követően 1898-ban kezdődött meg, - a kiállítás főbejárati kapuzatának és az Ybl féle régi gloriетtnak az elbontása után.

„Az emlékmű csoport két szabadonálló szoborsort hordozó ív alakú kolonáddal és ezek előtt egy bázison emelkedő, szoborcsoporttal körülvett, magas, korinthisz oszlopból tevődik össze. Előtte az ismeretlen katona sírja fekszik, ráccsal körülvéve, lépcsős emelvényen.

Az íves kolonnádokat a végéhez széles, tömör falazat zárja, a közöttes pillérek és oszlopok korinthuszi fejezetűek. Az oszlopok között egy-egy egész alakos, életnagyságnál nagyobb bronz szoboralak áll, a kolonnád talpazatán a bemélyített falmezőkbe a szobrok személyéhez tartozó eseményt megörökítő bronz domborművel, (kolonnádonként 7-7 méter).

A frízen olvasható 896-os (északi) és 1896-os (déli) évszám utal az ezredéves évfordulóra.

A 36 m magas korinthuszi oszlop magas alapzatát U alakban a hét vezért ábrázoló lovas szobor csoport veszi körül, elől a főalak Árpád.

Az oszlopfő bronzból készült, tetején Gábrriel arkangyal bronz alakjával, a Szent Koronával és az apostoli kereszttel.

(A kolonnádok oszlopsora 1919-ben és 1945-ben is változott, amikor a Habsburg királyok szobrát eltávolították.)

31.) Műjépgálya M 16096

(egyedi védelem alatt álló műemlék)

Építési ideje: 1893-1895

Tervező: id. Francsek Imre (1864-1920)

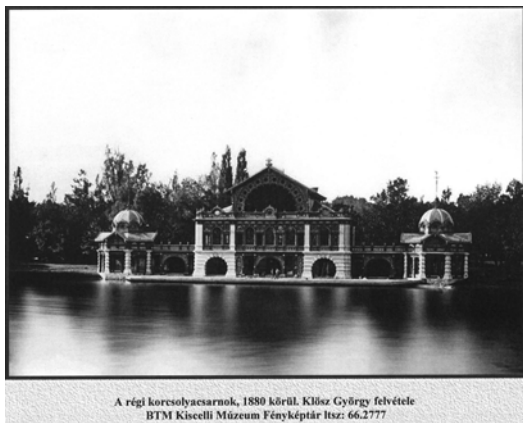
id.Francsek Imre által tervezett
korcsolyacsarnok

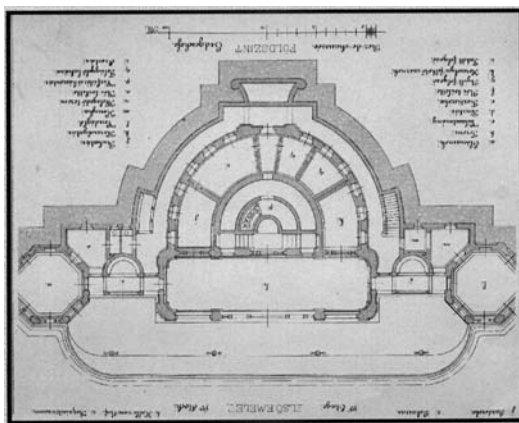
Főbejárat a tér felől 2009

A Korcsolyacsarnok építészet 1891-ben a Budapesti Korcsolya Egylet határozta el, mert a régi épület, melyet Lechner Ödön tervezett többszöri átalakítású, bővítése után is szűknek bizonyult a folyamatosan emelkedő számú látogatók kiszolgálására.

A tervezéssel id.Francsek Imrét bízták meg. Az építkezés 1893 tavaszán kezdődött és a félig kész épületet már decemberben birtokba vették. A tényleges befejezés és a műjépgálya átadásra azonban csak 1895-ben került sor. Az épület ma látható állapota a II. Világháborút követően alakult ki, amikor az északi pavilont lebombázták.

Lechner Ödön féle korcsolyacsarnok

Lechner Ödön féle korcsolyacsarnok alaprajza

Az id.Francsek Imre a tervek készítésénél követte az előző, az igen kedvelt épületet funkcionális elrendezésében, hármas tagozódású tömegében, homlokzatképzésében, a nyílások osztásrendjével és formavilágával.

A historizáló neobarokk épület – mely eredetileg (és a közeljövő rekonstrukcióját követően) szimmetrikus volt – hosszan elnyúlik a tér és a tó közötti keskeny részsín. Főbejárata a hármas tagozódású épület kiemelt központi részének tengelyében van, a térről nyílóan. A bejáráshoz csatlakozó előcsarnokból lehet az első szintre, a korcsolyázást kiszolgáló helyiségek szintjére jutni. A központi épületrész felett a nap kupola, a szélső elhelyezkedésű „kör” pavilonok felett kisebb kupolák vannak. A szélső pavilonokat a központi épületrésszel alacsonyabb, magastetős épületszárnyak kötik össze.

32. -33.) Vajdahunyad vára, Mezőgazdasági Múzeum, r.k. kápolna, történelmi épületcsoport M 15771

(Mezőgazdasági Múzeum)

(egyedi védelem alatt álló műemlék együttes)

Építési ideje: 1896, majd újraépítése 1904-1908.

Tervezője: Alpár Ignác (1855-1928)

Az ezredéves kiállítás „történelmi főcsoportjára” pályázatot írtak 1893-ban, majd az első forduló sikertelenségét követően az első négy pályamű készítőjét hívták meg a második fordulóra. A második fordulót Alpár Ignác nyerte és bízták meg a tervezéssel és művezetéssel.

A belső terek díszítésének és festésének egy részét Schickedanz készítette.

A Széchenyi szigeten több önálló épületrészből álló, összetett épületcsoport mely bemutatja Szent István korától a XIX. századig a hazai építészet legjellegzetesebb elemeit: Árpád-kori templomot és zárdát; - Középkori lovagvárat (Vajda-Hunyad) és korabeli barokk, reneszánsz épületegyüttest.

Az átkötő elemek egy-egy nevezetes alkotás maradványainak másolata (segesvári vártorony, csütörtökhelyi kápolna, bártfai városháza, Fricsi vár, Thököly vár egy-egy motívuma)

A keleti oldalon helyezkedik el a földszintes román épületszárny, mely csatlakozik az északi (fő) kapu mellett álló toronyhoz. Tagolt nyugati szárnya mellett folytatódik a kerengő falához, majd keletről a "jáki kápolna" zárja.

A jáki kápolna (**r.k. kápolna**) udvari homlokzatán a jáki bencés apátság nyugati kapuzatának másolata látható.

A gótikus épületszárnyban helyezkedik el széles csúcsíves északi kapuzat. A kapuhoz DNY-i oldalán kétszintes épületszárny csatlakozik. (**Vajdahunyad vára**)

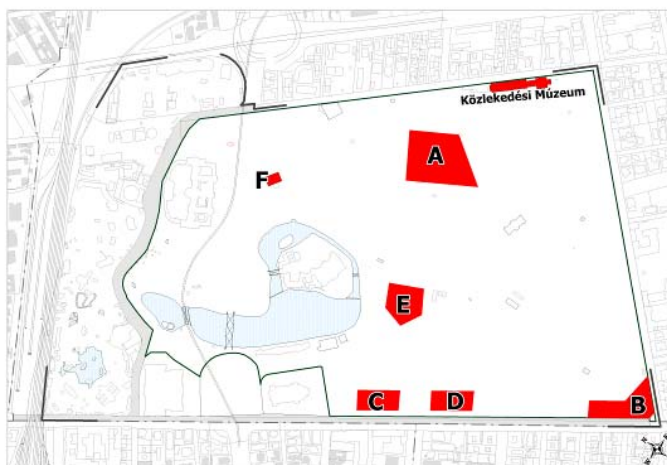
A barokk épületszárny nyugati homlokzatán egy négyszögű reneszánsz kialakítású torony látható. (**Mezőgazdasági Múzeum**)

5.1.3. Változtatási szándékok

Beépítettség változás

- Városligeti park területén:
 - Múzeumi negyed építése
 - „A” Új Nemzeti Galéria- Ludwig Múzeum
 - „B” Néprajzi Múzeum
 - „C” FotóMúzeum Budapest
 - „D” Magyar Építészeti Múzeum
 - „E” Magyar Zene Háza
 - Közlekedési Múzeum eredeti formába történő helyreállítása

- Bontások:
 - PECSA + szabadtéri színpad
 - volt Hungexpo telephely
 - Közlekedési Múzeum új szárnyépülete
 - Részlegesen a Főkert telephely
- Varranó utca megszüntetése és FÁNK – hez való csatlóása
- A volt Vidámpark helyén az Állatkert bővítése, Biodóm építése

5.1.4. Hatáselemzés

A Városliget, mint közpark, mindig is helyt adott különböző építmények, változatos funkciók megjelenésének. Ezáltal sajátos szövege alakult ki a zöldfelületeknek és az építményeknek. A környezetalakítási javaslatban a parkba belekomponálva, szinte úszva, a zöldbe olvadva jelennek meg a különböző építmények, ezáltal a park kialakult szerkezete nem sérül. Az általános műemléki elvek szerint az új beépítéseket jellemzően degradált területekre, vagy a korábbi, de időközben elpusztult, vagy lebontásra szánt épületek (PECSA, egykori Hungexpo terület) helyére kerülnek.

A Dózsa György út (az egykori Felvonulási tér) annak ellenére, hogy korábban a Liget szerves része volt, ma már nem képez zöldfelületi értéket. Ennélfogva a Felvonulási tér parkolójának megszüntetése és a park területéhez való visszacsatlóása, az itt elhelyezésre javasolt néhány épület és mélygarázs ellenére is, örökségvédelmi szempontból kedvező.

A Kós Károly sétány forgalmának elterelésével szintén lehetőség nyílik a park eredeti szerkezetének és a környező funkcióknak a helyreállítására.

Az új intézmények telepítése és az emiatt kialakuló intenzifikálódás kedvezőtlen hatásokat is eredményeznek, park terhelése erősödik és funkcionalitása megváltozik (a közparki funkciók gyengülnek a városligeti park területén). Ennek ellensúlyozására nagy léptékű beruházásnak elengedhetetlen feltételét kell, hogy képezze az egész Városliget területére kiterjedő rehabilitáció, amely az új tervezett funkciók mellett figyelembe veszi a történeti-természeti értékeket is.

5.1.5. Nyilatkozat

A tervezett megoldás megfelel az örökségvédelmi jogszabályoknak és hatósági előírásoknak, továbbá jelen hatástanulmány elkészítésére jogosultsággal rendelkezem.

Budapest, 2014. május hó

.....
dr.Gyuricza Anna
Szakértői Eng. sz: Sz-56/2008

Albrecht Ute
vezető település tervező
TT1/É 01-0517

5.2. RÉGÉSZETI FEJEZET

5.2.1. Vizsgálat

A régészeti örökség vizsgálatát a BFVT Budapest Főváros Városerőpítési Tervező Kft. (1061 Budapest, Andrassy út 10.) megbízásából a Budapest XIV. ker. Városliget területére szóló Kerületi Szabályozási Tervéhez szükséges örökségvédelmi hatástanulmány régészeti munkarészének elkészítéséhez végeztük.

A régészeti örökség leírásánál a kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény 71. § (1) bekezdése szerinti, a Lechner Lajos Tudásközpont által vezetett közhiteles hatósági nyilvántartásban található adatokat, valamint az ide vonatkozó szakirodalmat, a helyszíni szemle tanulságait, továbbá a terület egy részére, illetve egészére 2009-ben, illetve 2013 készült örökségvédelmi hatástanulmány megállapításait vettük alapul.

1. a) történeti leírás, régészeti örökség felmérése a változással érintett területen

A vizsgálat alá vont területéről rendelkezünk régészeti adatokkal. A jobbára XIX. századi adatok olyan régi leletbejelentésekről szólnak, melyeknél a régészeti tárgyak lelőhelyének pontos geodéziai dokumentálása hiányzik. De a legutóbbi idők leletbejelentése sem visz közelebb a terület történetének pontosabb megismeréséhez.

1977-ben a Budapesti Történeti Múzeum által az Állatkerti krt. 14-16. szám alatt végzett helyszíni szemle alkalmával földmunka során temetkezésből származó csontokat gyűjtöttek be. A sír korát a helyszínelő régész, kísérő leletek hiányában nem tudta meghatározni. Mivel hitelesítő ásatás nem történt, így azt sem lehetett megállapítani, hogy ez egy magányos temetkezés volt, vagy egy temető egy sírjáról van szó. A területen az újkorban nem működött temető, így feltételezhetjük, hogy valamely korábbi korszak maradványát találták meg.

Ezt a feltételezést támasztja alá az tény is, hogy a vizsgált terület közvetlen környezetének régészeti érintettségére is számos adattal rendelkezünk.

A Fővárosi Múzeum gyűjteményébe a XX. első felében került beletárolásra szőrvány leletanyagként két őskori edény Hajtsár utca lelőhely-megnevezéssel. (BTM Őskori I..leltk. Z.H. 31.53.1-3., régi lsz: 10.1-2.)

Sajnálatos módon semmi közelebbit nem tudunk a lelő-körülményekről. Így a lelőhely pontos lokalizálására mai tudásunk alapján nincs lehetőség. Tompa Ferenc „Budapest története” alapvető munkájában késő rézkori badeni kultúra leleteinek tartja a két edényt. Mivel az edények mellett a leltárkönyvi bejegyzés szerint csontot is találtak, nagyon valószínű, hogy temető anyagáról van szó.

A Péceli-Badeni kultúra telepeit, temetőit a Rákos patak völgyét követő dombvonulatokon végig lehet követni a főváros egész területén. A kis lélekszámú telepek, temetők sűrűn követik egymást.

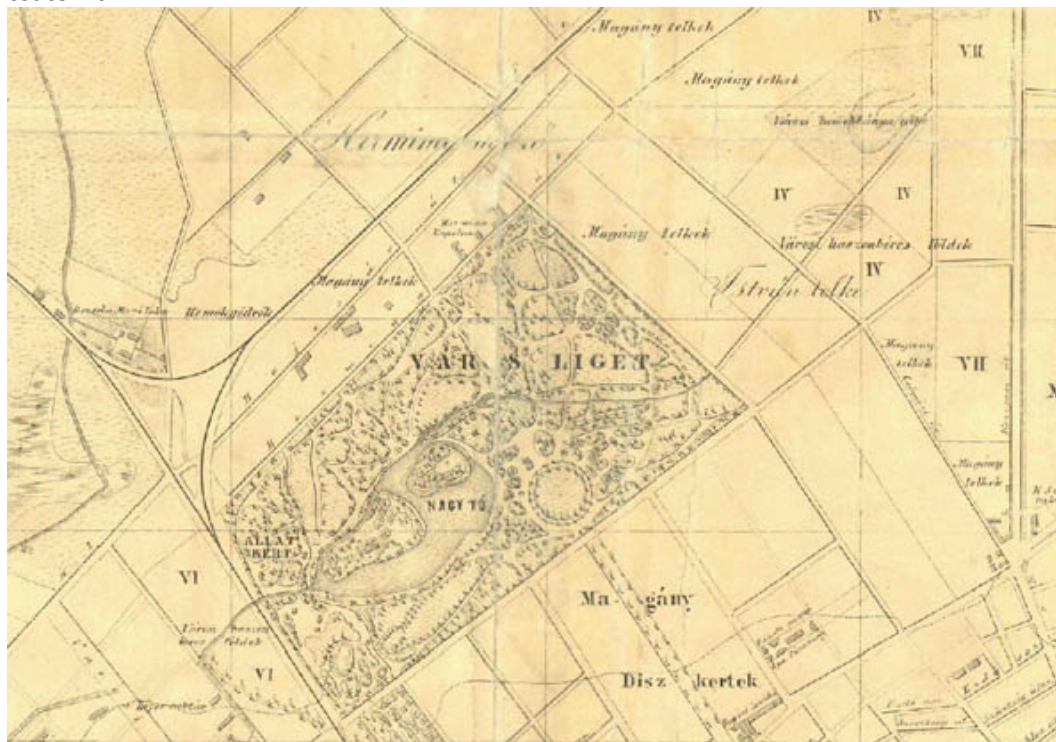
A Hajtsár utcai lelőhelyhez legközelebbi ilyen telepet a „Városliget” lelőhelyről 1862-ben a Magyar Nemzeti Múzeumba bekerült két edény jelzi. Ekkor faiskolának szánt területen rigolírozás során került elő két edény. (MNM 2/1862, MNM A.: 450.B.VI.)

Az akkori leltározó őskori, közelebbiről meg nem határozott korszakba sorolta a leleteket. Mivel a két edény épségben került elő, nagy a valószínűsége annak, hogy temetkezés edénymellékletei voltak. Pontos lelőhelyüket nem ismerjük. Bár kivételesen őriz a MNM Adattára dokumentációt a leletről, de ebben csak egy mondatban a terület rigolírozását jelölik meg lelő-körülményként. A jelzett „Müller féle telek” nem nyújt támpontot a pontosabb behatárolásra a Városliget területén belül, de azt azért valószínűsíthetjük, hogy a faiskola a magasabban fekvő dombos vidéken, vagyis a Hungária körút felé eső részen lehetett.

Nagy valószínűséggel kiterjedtebb földmunkák folytak a területen 1862-ben, mert még két lelet került ugyanebben az évben beletárolásra. V. István pénze (középkor) a MNM Éremtár 63/1862 leltári számon, és római kori rézpénz kétfülű kis

hamvederrel. (MNM Isz: 109/1862.1-2.) Ennél a leltározó megjegyzi, hogy a Városligeti tó mélyebbre ásásakor találták. Ebből arra lehet következtetni, hogy itt egy római kori barbár temetkezést bolygattak meg. A középkori pénz szórványként való jelentkezése nem utal feltétlenül megtelepedésre, de jelzi, hogy a középkor folyamán is használták a területet annak ellenére, hogy a középkor folyamán a terület kívül esett Pest, illetve külvárosai területén.

A mai X. és XIV. kerület kora újkorig visszavezethető vízrajza alapján elmondható, hogy a kőbányai Óhegy térségében eredt, ma már nem létező forrás vize folyt északnyugati irányban a mai Városliget felé, ahol beletorkollott az itt található környezeténél alacsonyabban fekvő, mocsaras területbe. A XIX. századi felméréseken jól látszik még ez a vízfolyás, valamint a lassan kialakuló városi parkban a tó vizét levezető csatorna.

Ezek a láthatóan újkorban szabályozott mederbe terelt vízfolyások, a mélyebb vízjárta felületről kiemelkedő homokdombokkal együtt a történelmi korokban fontos földrajzi-geológiai telepítő tényezőt jelentettek. Nemcsak a Városliget területén, hanem a mai Népstadion építése során feltárt avar temető, valamint a Hajtsár utca mentén megbolygatott őskori temető, valamint a Dózsa György út- Lehel út sarkán feltárt avar kori temető jelzi, hogy itt kedvező feltételeket találtak a megtelepedésre akár az őskor, akár a népvándorlaskor különböző korszakait vesszük számításba.

b) Védelem: területi és egyedi

A vizsgálat alá vont területen egyedi régészeti védelem alatt álló (jogsabályi határozattal védetté nyilvánított terület) nem található.

A vizsgálat alá vont területen található a Lechner Lajos Tudásközpont hatósági lelőhely-nyilvántartásában a 15168 egyedi azonosítószámon szereplő, a természetben az Állatkerti krt. 14-16. száma alatt található nyilvántartott régészeti lelőhely, valamint a 29732/1 hrsz-ú, természetben a „Városliget, városligeti tó” megnevezésű 15198 egyedi azonosító számon szereplő nyilvántartott régészeti lelőhely¹, de az 1.a) pontban felsorolt

¹ A 29732/1 hrsz-ú területből jelenleg a Lechner Lajos Tudásközpont lelőhely-nyilvántartásához tartozó térinformatikai állományban szigorúan véve csak a városligeti tó területe van bejelölve.

régészeti adatok alapján a 29732/1 hrsz-ú terület, a Városliget egésze régészeti lelőhelynek tekintendő,² mely általános régészeti védelem alatt áll a 2001. évi LXIV. Tv. 11. §-a alapján.

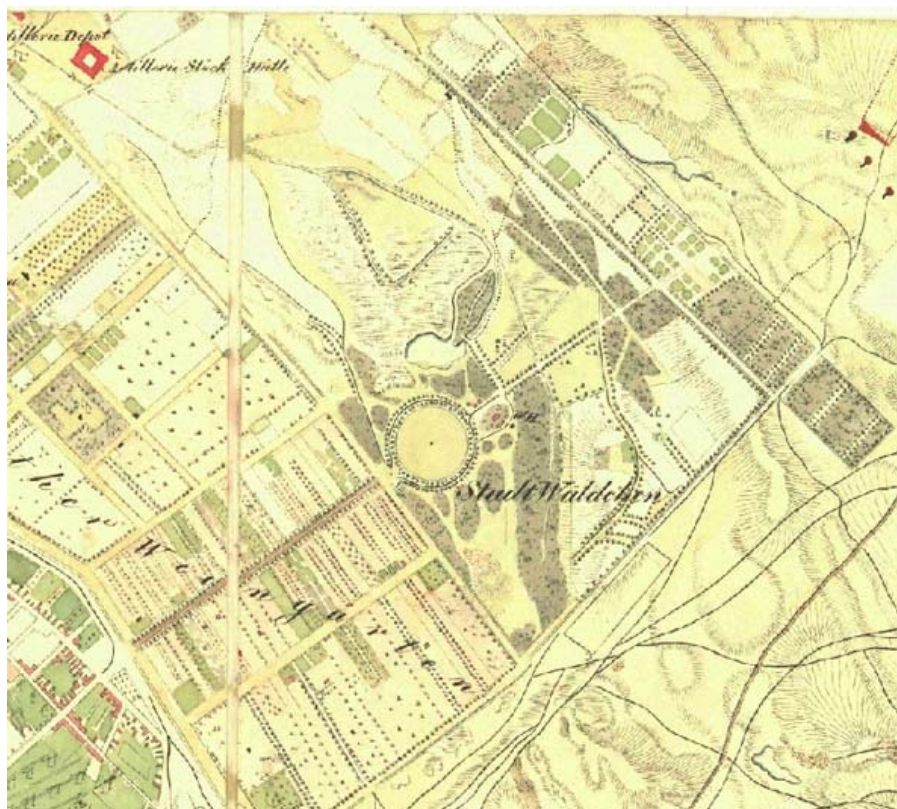
A fennmaradó terület topográfiai elhelyezkedése okán a 2001. évi LXIV. tv. 7.§ 17. pontja alapján régészeti érdekű terület

c) Területhasználat és területi állapot a kulturális örökség összefüggés-rendszerében

A vizsgált terület mai állapotában nemigen őrzi a XVIII. század előtti eredeti állapotokat. Az 1808-as rendelet után, mely elrendelte a Városerdő városi parkká történő átalakítását, az Állatkert és a volt Vidámpark területe ennek a parknak a részét képezte.

Az 1820-ból származó katonai felmérésen még nyomon követhető az 1.a) pontban vázolt, a Városliget területén áthaladó vízfolyás. A mélyebben fekvő részek itt még mocsárként vannak jelölve. A később itt kialakított tó medréből nagyjából a majdani Állatkert területének közepe tájékán a vasúti területek felé haladt a vízlevezető csatorna, mely későbbi szakaszán a Dózsa György út vonalában futott a Duna felé.

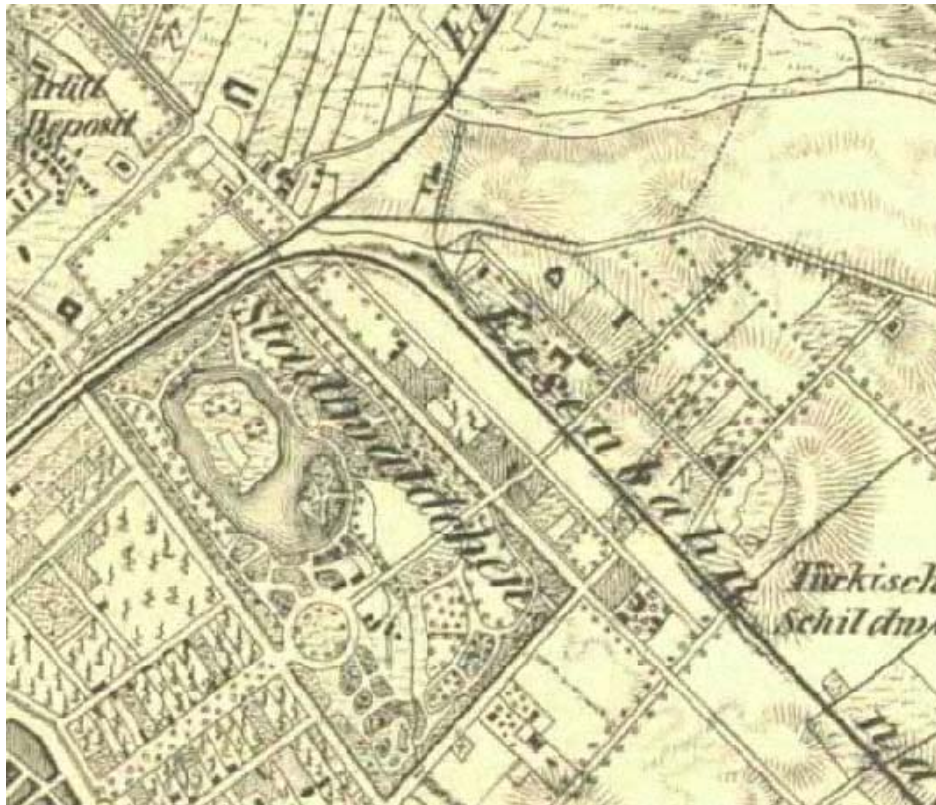
A vízrendezés és a terület parkosításával összefüggő földmunkák során nagy felületeken megbolygatták az eredeti felszínt. Ugyanakkor az egymást követő felméréseken következetesen ábrázolt, a Városliget területének észak-keleti határán a vizenyős területek fölé emelkedő homok-dombsor, különösen a Hungária krt. északi oldalán még nyomokban ma is fellelhető.

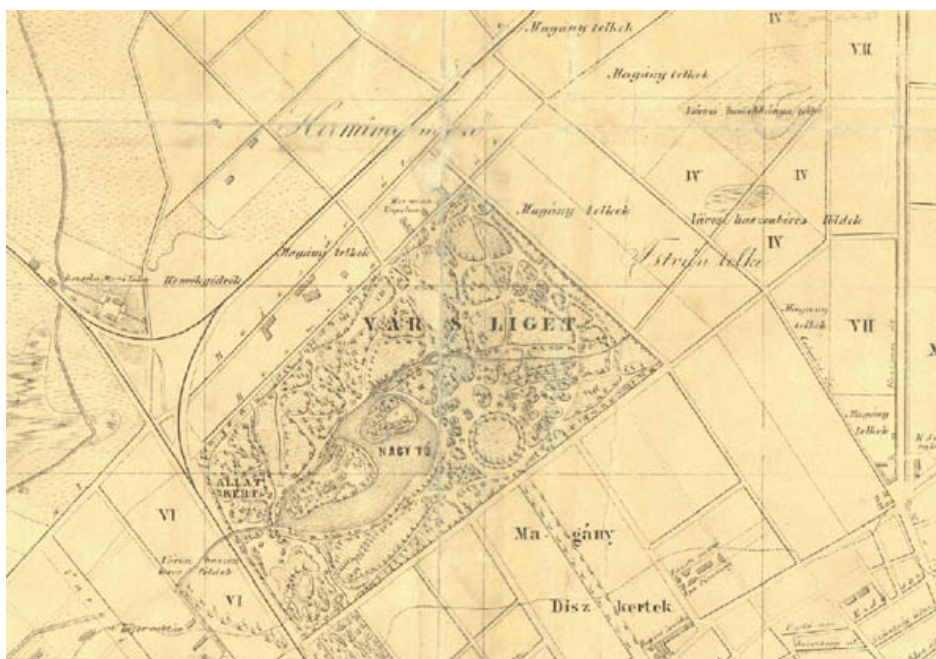
Pest katonai felmérésének részlete 1820-ból

Az alfanumerikus adatokat tartalmazó lelőhelytáblázatban a következő adatok felelnek meg ennek a lelőhely-megjelölésnek: 15198/ Városligeti tó/MNM leltárkönyv/éremlelet/római kor.

² A Városliget egészére vonatkozó jelentést, és a 29732/1 hrsz-ú terület egészére szóló lelőhely-bejelentőt megküldtük a Lechner Lajos Tudásközpontnak.

Városliget és környezete ábrázolása 1852-ből

Részlet Pest város helyszínrajzából 1868-ból

5.2.2. Változtatási szándékok

a) Településhálózati és területhasználati, és beépítettségi változás

A tervezett múzeumi negyed megépítéséhez szükséges feltételek szabályozási tervben való meghatározása.

5.2.3. Hatáselemzés

a) A tervezett beavatkozás hatása a régészeti örökség elemeire (folyamatok iránya, visszafordíthatósága)

A tervezett átalakítások, építkezés földmunkával járó építési szakaszai a terület régészeti-történeti rétegeit megsemmisítik, ezért megelőző régészeti feltárást szükséges végezni. A megelőző feltárás keretében első fázisként próbafeltárással érdemes tisztázni a terület régészeti érintettségét, és a próbafeltárás eredményei alapján lehet dönteni a további régészeti beavatkozás mértékéről

b) Régészeti emlékek feltárhatóságának megmaradásának, bemutathatóságának vagy pusztulásának lehetőségei

A várható leletek akár az ős- vagy népvándorlaskorból, akár a korai középkorból származnak, mind földobjektumokhoz kapcsolódnak (gödör, sír, kemence), ezért előkerülésük során, magával a földmunkával lelő-körülményeik megsemmisülnek. Így szakszerű feltárásuk és dokumentálásuk után a területen tervezett beruházás régészeti szempontból minden kikötés nélkül megvalósítható.

5.2.4. Összefoglaló

A területről ismert régészeti emlékek alapján őskori, római kori barbár, középkori emlék előkerülése várható. A Városliget kialakítása során, illetve az azóta történt földmunkák nagy valószínűséggel az eredeti régészeti-történeti rétegeket jelentősen megbolygatták, de nem lehet kizárni annak lehetőségét, hogy az ide lokalizálható őskori és római kori barbár temető részletei még megtalálhatóak a területen. Bár a Városligeti tó kimélyítése során a tó teljes területén megsemmisültek a régészeti rétegek, de az itt előkerült temetkezés részlete arra utal, hogy a parti, tehát magasabban fekvő részeken lehetett a temető, ahol a majd kétszáz éves újkori jelenlét pusztításainak mértékét nem ismerjük.

- **A szabályozási tervvel érintett területen a 29732/1, 29732/5, 29743 és 29753 hrsz-ú ingatlanok besorolása nyilvántartott régészeti lelőhely, melyek így általános régészeti védelem alatt állnak a 2001. évi LXIV. tv. 11. §-a alapján.**
- **A régészeti lelőhelyen megvalósuló tevékenység, építmény engedélyezésére indult eljárásokban szakhatóságként a 393/2012. (XII.20.) korm. rendelet alapján szakigazgatási szervként a Budapest Főváros Kormányhivatala Kulturális Örökségvédelmi Irodája (Budapest) az illetékes.**
- **A szabályozási tervvel érintett területen a 29732/8, 29732/9, 29742 hrsz-ú ingatlanok régészeti érdekű területnek minősülnek topográfiai elhelyezkedésük alapján.**

5. Nyilatkozat

Alulírott Adorjánné dr. Gyuricza Anna, régész, nyilatkozom, hogy a 395/2012. (XII. 20.) Korm. Rendelet előírásai alapján az örökségvédelmi hatástanulmány régészeti fejezete megfelel az örökségvédelmi jogszabályoknak és hatósági előírásoknak, továbbá, hogy az örökségvédelmi hatástanulmány elkészítésére jogosultsággal rendelkezem: szerepelek az adott örökségvédelmi területre vonatkozó szakértői névjegyzékben (régészeti lelőhelyvédelem), valamint rendelkezem régész szakirányú felsőfokú végzettséggel.

Budapest, 2014. április 2.

Adorjánné dr. Gyuricza Anna

JELMAGYARÁZAT: régészeti lelőhely régészeti érdekű terület

IRODALOMJEGYZÉK

Szidnainé dr.Csete Ágnes: A 125 éves budapesti Állat- és Nővénykert

Gábor Eszter, Verő Mária: Schickedanz Albert

Thaly Tibor: A 200 éves Városliget

Edvi Illés Aladár Budapest műszaki útmutatója

Siklóssy László Hogyan épült Budapest 1870-1930

Budapesti Történeti Múzeum fényképtár

Magyar Építőművészet 1928. IX. szám

1909.VI. szám

1912.X. szám

1913.X. szám

Állatkerti műemlékek FÁNK Budapest, 2012

ÉRTÉKTÉRKÉP

M=1:5000

JELMAGYARÁZAT:

Világörökségi helyszín területének határa

Világörökségi helyszín védőövezetének határa

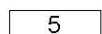
Műemléki környezet határa

Műemlék

Műemlék telke

Műemlék sorszáma

Fővárosi rendeletben védett épület

Fővárosi rendeletben védett épület telke

Fővárosi rendeletben védett épületegyüttes telke

Helyi (kerületi) egyedi védett épület

Helyi (kerületi) egyedi védett épület telke

Értékes faegyed

Értékes facsoport

Országos jelentőségű védett természeti terület

Kiemelten látogatott zöldfelület

Karakteres nyílt szabadterület

Színvonalas közösségi közlekedési eszköz önálló nyomvonalon (MFAV)

Fővárosi jelentőségű közúti közlekedési kapcsolat, jelentős közösségi közlekedési útvonal

Fővárosi jelentőségű közúti kapcsolat

Vizsgálati terület határa

